

REFERENTNI OKVIR KOMPETENCIJA ZA DEMOKRATSKU KULTURU (ROKDK)

Smernice za visoko obrazovanje

Prevod sufinansirala
Evropska unija

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

REFERENTNI OKVIR KOMPETENCIJA ZA DEMOKRATSKU KULTURU (ROKDK)

Kompetencije za demokratsku
kulturu u visokom obrazovanju

*Reference Framework Of Competences
For Democratic Culture - Guidance
document for higher education*

Dozvoljena je reprodukcija izvoda (do 500 reči), osim za komercijalne svrhe, pod uslovom da je očuvan integritet teksta, da se odlomak ne koristi izvan konteksta, da ne daje nepotpune informacije niti na neki drugi način dovodi čitaoca na pogrešne zaključke o njegovoj prirodi, obimu ili sadržaju teksta. Izvor teksta je uvek obavezno navesti na sledeći način
“© Savet Evrope, 2023”.

Sve druge zahteve za reprodukciju/
prevod dela i celog teksta, treba uputiti
Direktoratu za komunikacije, Savet Evrope
(F-67075 Strazbur Cedex ili na
publishing@coe.int).

Svu ostalu korespondenciju koja se
odnosi na ovu publikaciju treba uputiti na
adresu Odeljenja za obrazovanje,
Savet Evrope.

Council of Europe
Education Department,
Avenue de l'Europe,
F-67075 Strazbur Cedex,
France

© Savet Evrope, septembar 2023.
Sva prava zadržana.
Licencirano Evropskoj uniji pod uslovima.

Sadržaj

POGLAVLJE 1. – ZAŠTO SU KOMPETENCIJE ZA DEMOKRATSKU KULTURU VAŽNE ZA VISOKO OBRAZOVANJE	5
POGLAVLJE 2. – KOME JE NAMENJEN OVAJ DOKUMENT SA SMERNICAMA?	8
POGLAVLJE 3. – SVRHA I KRATAK PREGLED	9
POGLAVLJE 4. – SPECIFIČNOSTI VISOKOG OBRAZOVANJA	11
POGLAVLJE 5. – RAZVOJ I PRAKTIKOVANJE KOMPETENCIJA ZA DEMOKRATSKU KULTURU U VISOKOM OBRAZOVANJU	15
5.1. Nastava i učenje	15
5.2. Istraživanja	23
5.3. Građanska uloga visokog obrazovanja	28
POGLAVLJE 6. – UPRAVLJANJE I KOMPETENCIJE ZA DEMOKRATSKU KULTURU	33
POGLAVLJE 7. – SVEOBUHvatNI INSTITUCIONALNI PRISTUP	37
7.1. Dodatna vrednost sveobuhvatnog institucionalnog pristupa KDK	37
7.2. Institucionalno upravljanje i kultura i saradnja sa zajednicom	38
7.3. Kako primeniti sveobuhvatni institucionalni pristup na razvoj KDK u praksi	42
POGLAVLJE 8. – POGLED U BUDUĆNOST	44
LITERATURA	45

Poglavlje 1.

Zašto su kompetencije za demokratsku kulturu važne za visoko obrazovanje

O obrazovanje je za društvo ono što je kiseonik za živa bića: bez njega ne možemo postojati. Ali ako društvo ne može da napreduje bez obrazovanja, ni obrazovanje ne može smisleno postojati osim u kontekstu društva.

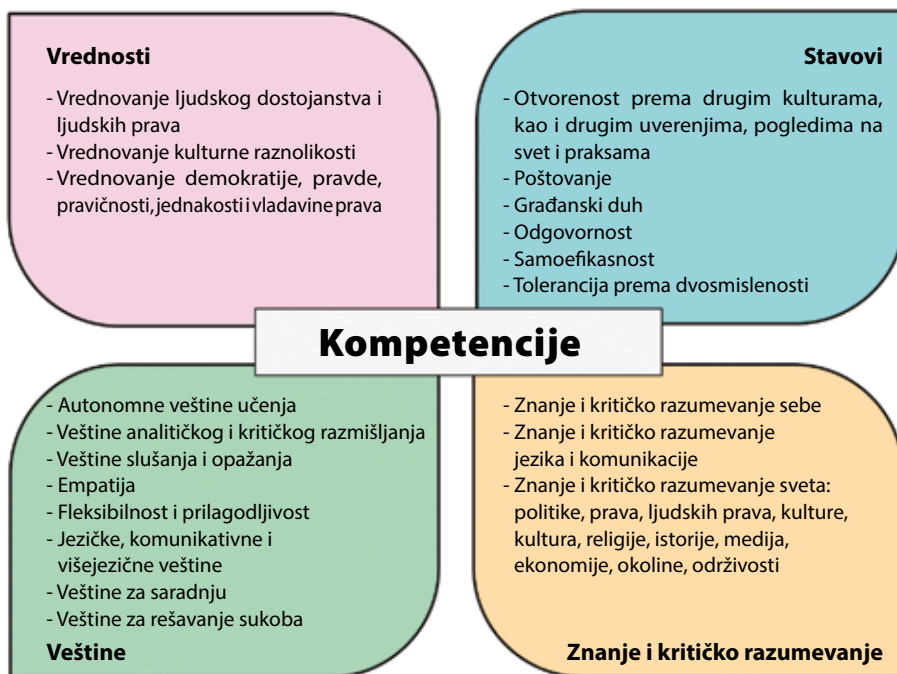
Obrazovanje je od suštinskog značaja za razvoj društava kakve želimo kroz ispunjavanje višestrukih ciljeva navedenih u polju u nastavku.

- ▶ Priprema za održivo zapošljavanje.
- ▶ Priprema za život aktivnih građana u demokratskim društvima.
- ▶ Lični razvoj.
- ▶ Razvoj i održavanje, kroz nastavu, učenje i istraživanje, široke, napredne baze znanja.

Izvor: Savet Evrope (2007)

Obrazovanje, uključujući visoko obrazovanje, takođe je od suštinskog značaja za razvoj i očuvanje demokratskih društava. Na slici 1 prikazan je model kompetencija Referentnog okvira kompetencija za demokratsku kulturu (ROKDK), u kom se navodi 20 kompetencija koje su pojedincima potrebne da bi funkcionisali kao demokratski i interkulturalno kompetentni građani. Model koji se često naziva „leptir” razvila je ad hoc ekspertska grupa za ROKDK, počevši od decembra 2013. godine, a usvojili su ga evropski ministri obrazovanja u aprilu 2016. Model, deskriptori i uputstva za implementaciju zajedno čine ROKDK (Savet Evrope 2018a, b, c).

Slika 1: Model kompetencija „leptir“

Izvor: Savet Evrope (2018a)

Da bismo ispunili demokratsku misiju obrazovanja, uključujući i visoko obrazovanje, moramo biti u stanju da preciziramo – u vidu ishoda učenja obrazovnog programa ili kursa – šta studenti treba da znaju, razumeju, umeju i, takođe, šta su voljni da urade, kao građani i stručnjaci. Odlučivanje šta smo voljni da uradimo, a šta ne, od ključne je važnosti: demokratija zahteva etičko razmišljanje. „Leptir“ pokušava da sažeto predstavi ove ishode učenja, koji se, sa specifičnostima, primenjuju na sve nivoe obrazovanja.

Demokratska kultura se tiče visokog obrazovanja koliko i bilo kog drugog nivoa i pravca obrazovanja. Visoko obrazovanje neguje kulturu demokratije kroz transversalne kompetencije koje razvija kod svih studenata, način na koji se vode institucije, način na koji članovi akademske zajednice komuniciraju i kako visokoškolske ustanove vide sebe i ponašaju se kao akteri u društvu u celini. Kompetencije za demokratsku kulturu (KDK) ne mogu da se razvijaju, za bilo koji obrazovni nivo ili okruženje, ako se predaju samo nekoliko sati nedeljno, a ostatak vremena su zaboravljene. KDK ne bi trebalo da se predaju samo na časovima političkih nauka ili prava, a da budu zaboravljene kada je u pitanju lingvistika ili fizika, život na univerzitetu ili način na koji se studenti i osoblje ponašaju na univerzitetu i van njega.

Potpuna implementacija ROKDK (odnosno „Okvira KDK“) zahteva sveobuhvatni institucionalni pristup koji promociju i negovanje KDK čini institucionalnim prioritetom za politiku i praksu. KDK same po sebi nisu akademska disciplina i nisu specifične ni za jednu disciplinu. Umesto toga, kultura demokratije treba da prožima sve aspekte života institucije. Sveobuhvatni institucionalni pristup opisan je u poglavlju 7 ovog dokumenta, a aspekti KDK koji se posebno odnose na nastavu i učenje, istraživanje, građansku ulogu visokog obrazovanja i upravljanje opisani su u poglavljima 5 i 6, sa indikacijama kako KDK mogu da se razvijaju u okviru svakog tipa aktivnosti.

Poglavlje 2.

Kome je namenjen ovaj dokument sa smernicama?

Ovaj dokument sa smernicama namenjen je kreatorima politika i praktičarima u visokom obrazovanju, odnosno, onima koji su uključeni u razvoj, pružanje odnosno procenu visokog obrazovanja i njegovu ulogu u unapređenju vrednosti, stavova, veština i kritičkog znanja i razumevanja potrebnih za razvoj i održavanje kulture demokratije.

Tu pre svega spadaju nastavno osoblje i studenti, ali i administratori i rukovodioci u visokoškolskim ustanovama kao što su rektori, prorektori, dekani i upravnici katedri. Tu spadaju i kreatori politika kao što su službenici ministarstava i drugi predstavnici organa javnih vlasti odgovorni za visoko obrazovanje, agencije za osiguranje kvaliteta i drugi organi sa javnim ovlašćenjima, kao i organizacije zainteresovanih strana poput onih koje predstavljaju studente, osoblje u visokom obrazovanju, visokoškolske ustanove i poslodavci.

Po svojoj prirodi, kultura demokratije treba da se proširi na sve prisutne na univerzitetu bez obzira na njihovu ulogu, od pomoćnog do stručnog osoblja, od akademika do administrativnih radnika, od studenata do članova upravnog odbora.

KDK su relevantne za i mogu i treba da se implementiraju u svim segmentima i nivoima obrazovanja i obuke. Smatra se da je obuka usredsređena na pružanje praktičnih veština, dok se obrazovanje posmatra kao sveobuhvatniji proces koji ima za cilj da studente nauči veštinama i kompetencijama koje su im potrebne da razviju promišljen pogled na ulogu svoje specijalnosti u širem društvenom i filozofskom kontekstu. KDK su stoga relevantne za sve delove tercijarnog obrazovanja, dok je ovaj dokument sa smernicama usredsređen na visoko obrazovanje, čije su specifičnosti opisane u poglavlju 4.

Poglavlje 3.

Svrha i kratak pregled

Ovaj dokument sa smernicama istražuje kako se okvir KDK može koristiti u visokom obrazovanju na svim nivoima, u svim akademskim disciplinama i svim studijskim programima, bilo oni akademski ili stručni. Okvir KDK zasniva se na sveobuhvatnom institucionalnom pristupu: ne odnosi se samo na kurseve i studijske programe, već i na sve aspekte visokoškolske ustanove.

Ovaj dokument treba da se čita zajedno drugim dokumentima sa smernicama za KDK, koja ga mogu i dopunjavati, naročito onima koja imaju transverzalni pristup. Ona obuhvataju smernice za razvoj kurikuluma, pedagogiju i ocenjivanje (Savet Evrope 2018c, poglavlja 1, 2 i 3).

Okvir KDK je pre svega relevantan za razvoj KDK u visokom obrazovanju i tokom njega, na svim nivoima i pravcima. Ova ključna misija visokog obrazovanja predstavlja fokus ovog dokumenta, koji razmatra širu ulogu visokog obrazovanja u razvoju KDK kod studenata, ali i kod nastavnog/istraživačkog i tehničkog, kao i administrativnog osoblja. Bavi se visokoškolskim ustanovama kao vrstom zajednice i razmatra kako se demokratska kultura može negovati kroz i unutar te zajednice. Takođe se bavi načinom na koji bi akademska zajednica mogla da pomogne u razvoju KDK u širem društvu čiji deo predstavlja.

Okvir KDK je relevantan i za visoko obrazovanje u specijalizovanijim kontekstima: kroz pedagošku pripremu predavača u visokom obrazovanju i obrazovanje nastavnika, odnosno kroz ulogu visokog obrazovanja u pripremi budućih nastavnika i profesora u osnovnim i srednjim školama i njihovu obuku tokom rada. Inicijalno obrazovanje nastavnika koje se pruža u visokoškolskim ustanovama obrađeno je u zasebnom dokumentu sa smernicama (ibid., poglavlje 4: 75–88) i stoga se ovde nećemo time baviti. Pedagoška priprema nastavnog i istraživačkog osoblja u visokom obrazovanju obrađena je u ovom dokumentu sa smernicama, ali ne predstavlja njegov fokus.

Razlozi za izradu zasebnog dokumenta sa smernicama za visoko obrazovanje vezani su za specifičnosti visokog obrazovanja koje se istražuju u poglavlju 4. Oni obuhvataju osnovne vrednosti akademske slobode, institucionalnu autonomiju i učešće studenata i osoblja u institucionalnom upravljanju, što su ključne karakteristike visokog obrazovanja u Evropi. Ove osnovne vrednosti istakli su ministri Evropskog prostora visokog obrazovanja (EHEA) na konferenciji održanoj u Parizu 24. i 25. maja 2018. Ostale specifičnosti uključuju činjenicu da su većina visokoškolskih studenata punoletna lica i da stoga imaju pravo da glasaju i pravo da se kandiduju za izbore u svojoj zemlji državljanstva, a u nekim slučajevima i u zemlji prebivališta, ako se ona razlikuje. Pored toga, značaj uticajnih uloga različitih zainteresovanih strana više se odnosi na visoko obrazovanje nego na druge oblasti i nivoe obrazovanja. Visoko obrazovanje takođe karakteriše široka raznolikost specijalizovanih studijskih programa i visok stepen institucionalne autonomije. Za razliku od osnovnog i srednjeg obrazovanja, u visokom obrazovanju ne postoje nacionalni kurikulumi. Ipak, visokoškolske kvalifikacije su deo nacionalnih okvira kvalifikacija i podležu eksternom obezbeđenju kvaliteta. Pre svega, visokoškolske ustanove i članovi visokoškolske zajednice takođe ostvaruju interakciju sa širim društvom na načine koji se razlikuju od osnovnog i srednjeg obrazovanja.

Poglavlje 5 bavi se sticanjem KDK u visokom obrazovanju i čini centralni deo ovog dokumenta sa smernicama. Razmatra ulogu studenata u formalnom obrazovanju – naročito uzimajući u obzir stručno visoko obrazovanje – i u vannastavnim aktivnostima. U njemu se takođe govori o ulozi nastavnog i istraživačkog osoblja, sa naglaskom na pedagošku pripremu visokoškolskih nastavnika.

Poglavlje 6 razmatra kako upravljanje visokim obrazovanjem može da pomogne razvoju KDK. Ovo poglavlje istražuje ulogu liderstva u institucijama, kao i drugih aktera unutar institucije, uključujući saveze studenata i udruženja.

U poglavlju 7 istražujemo kako život visokoškolskih ustanova u širem smislu može da pomogne u razvoju KDK ne samo kod studenata, već i kod nastavnog, istraživačkog i drugog osoblja. Ovo je ekvivalent visokog obrazovanja „sveobuhvatnom pristupu školi“ opisanom u zasebnom dokumentu sa smernicama (ibid., poglavlje 5: 89–100). Iako je drugi dokument značajan i za visoko obrazovanje, on se ne može usvojiti u potpunosti, već ga je potrebno prilagoditi visokom obrazovanju. Uz „sveobuhvatni pristup školi“, ovo poglavlje razmatra ulogu studentskih udruženja i upravljanja. Govori se i o ulozi članova akademske zajednice koji se angažuju kao građani šireg društva. Pre svega razmatra značaj fundamentalnih akademskih vrednosti, kao što su akademska sloboda i institucionalna autonomija, u razvoju KDK.

Poglavlje 8 predstavlja niz zaključaka i preporuka u vezi sa mogućim putevima napretka.

Poglavlje 4.

Specifičnosti visokog obrazovanja

Razvoj KDK je relevantan ne samo za obavezno, već i za visoko obrazovanje. Uloga visokoškolskih ustanova nije ograničena na pripremu akademika, istraživača, viših specijalista i stručnjaka.

Visoko obrazovanje takođe doprinosi obrazovanju studenata kao aktivnih građana i unapređenju KDK uopšte. Međutim, visoko obrazovanje karakteriše niz specifičnosti po kojima se u tom pogledu razlikuje od opšteg ili obaveznog obrazovanja.

U visokom obrazovanju, KDK se razvijaju na sledeća tri glavna načina:

- ▶ putem specijalizovane obuke predavača u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama (obrazovanje nastavnika);
- ▶ putem pedagoške pripreme predavača u visokom obrazovanju (obuka akademskog osoblja koje će predavati u visokom obrazovanju);
- ▶ putem razvoja KDK kod svih ostalih učesnika u visokom obrazovanju, uključujući studente, akademsko i administrativno osoblje i grupe uključene u aktivnosti van univerziteta i promotivne aktivnosti koje sprovode univerziteta.

Sada ćemo sumirati specifičnosti KDK u visokom obrazovanju.

Glavni cilj visokog obrazovanja u Evropi jeste priprema akademika, istraživača, viših specijalista i stručnjaka. Kompetencije za demokratsku kulturu obično nisu primarno, neposredno i najuočljivije pitanje od značaja u visokom obrazovanju. Međutim, visokoškolske ustanove treba da ispunjavaju i važne funkcije u pogledu KDK. Članovi univerzitetske zajednice – njeni studenti i osoblje – članovi su društva: oni su građani. Diplomirani studenti (bivši studenti) takođe su građani, koji su, ili teže da budu, viši specijalisti i stručnjaci. To govori o potrebi da se i na univerzitetima, koliko i u obaveznom obrazovanju, posveti pažnja obrazovanju i praksi u pogledu KDK.

Postoje značajne razlike u pogledu stopa učešća i postignuća između visokog obrazovanja, s jedne strane, i osnovnog i srednjeg obrazovanja s druge strane. Stope postignuća u visokom obrazovanju retko prelaze 50%, a u nekim evropskim zemljama su samo oko 30% (Eurostat 2019a). Dok je Evropska unija (EU) bila na putu da ispuni svoj cilj povećanja stope pohađanja tercijarnog obrazovanja u starosnoj grupi 30–34 na barem 40% u proseku do 2020. godine, blizu 100% dece starosti između 4 godine i starosne dobi za upis u osnovno obrazovanje već pohađaju školu (Eurostat 2019b). Takođe, udeo pojedinaca starosti 20–24 godine koji su završili barem srednje obrazovanje trenutno premašuje 90% u nekim evropskim zemljama (Eurostat 2019a). S obzirom na ove niže stope učešća u visokom obrazovanju i stope postignuća, ograničeniji broj pojedinaca će imati direktne koristi od onoga što univerziteti nude u pogledu obrazovanja za KDK. Ipak, ovaj broj je i dalje veoma značajan.

Visokoškolske ustanove se razlikuju od osnovnih i srednjih škola i po tome što su usredsređene na očuvanje i prenošenje naprednog i specijalizovanog znanja.

One takođe igraju ključnu ulogu u proizvodnji novog znanja putem istraživanja, što je jedna od njihovih karakterističnih funkcija – sa retkim izuzetkom institucija koje se bave isključivo podučavanjem. Univerzitetsko istraživanje može i mora da igra ulogu u obrazovanju za KDK tako što:

- ▶ pruža nova znanja potrebna studentima kao budućim građanima (izvan njihovih profesionalnih horizonata), kao i društvu uopšte, kako bi razumeli ekonomske, društvene i političke strukture, procese i ponašanja koji su u razvoju;
- ▶ doprinosi sticanju veština kritičkog razmišljanja studenata izlažući ih istraživanju, što – čak i u slučaju studenata koji neće postati istraživači – omogućava budućim građanima da razumeju vrline i ograničenja u pogledu načina na koji se znanje proizvodi, prenosi, koristi i zloupotrebljava ili se njime manipuliše u različitim sektorima društva;
- ▶ priprema buduće generacije istraživača, budući da istraživačko obrazovanje uključuje ne samo sticanje teorijskih znanja, istraživačkih tehnika i metoda, već i učenje o etičkim i društvenim aspektima istraživačkih aktivnosti i njihovom uticaju.

Visokoškolske ustanove se razlikuju i po tome što normalno rade po principima univerzitetske autonomije i akademske slobode. Kao takve, one uživaju različite stepene slobode u kreiranju i sprovođenju svojih aktivnosti, više nego što je to slučaj u obaveznom obrazovanju. Obično ne postoje nacionalni kurikulumi u visokom obrazovanju koji propisuju suštinu onoga što se očekuje da se na univerzitetima predaje, bilo da se radi o specifičnom obrazovanju za određene stručnjake ili opštem obrazovanju za građane. Univerziteti imaju slobodu, ali i odgovornost da osmišljavaju sopstvene aktivnosti u granicama važećih nacionalnih propisa i u skladu sa specifičnim disciplinskim i profesionalnim standardima poput okvira kvalifikacija i smernica i standarda za institucionalnu, programsku i profesionalnu akreditaciju.

U nedostatku nacionalnih kurikula, obrazovanje za KDK obično se ne propisuje centralno niti eksterno u visokom obrazovanju.

To znači da je svaka institucija odgovorna da odlučuje o najboljem načinu promoviranja obrazovanja za KDK u svom specifičnom institucionalnom kontekstu, što očekivano može rezultirati pristupima i praksama koje se značajno razlikuju od institucije do institucije. Međutim, sve visokoškolske ustanove dele odgovornost da se pozabave obrazovanjem za KDK, iako na različite načine.

Visoko obrazovanje je organizovano u karakterističnim ciklusima i slojevima (npr. osnovne, master, doktorske studije; diplomski i nediplomski programi; skraćeni ili produženi) koji odgovaraju različitim nivoima kompetencija, veština i znanja za koja se očekuje da ih studenti steknu. Aktivnosti visokog obrazovanja usmerene su na različite kategorije studenata i korisnika. One mogu biti usmerene ka opštijim ili vrlo specifičnim ishodima učenja. Na primer, možemo napraviti razliku između programa opšteg obrazovanja koji eksplicitno obuhvataju obrazovanje za KDK, poput programa liberalnih umetnosti (koji nisu uobičajeni u Evropi, ali su vrlo česti u SAD) i programa koji ne obuhvataju obrazovanje za KDK; između stručnih i istraživačkih master studija; između stručnih doktorata i istraživačkih doktorata; kao i između produženih diplomskih programa i skraćenih izvršnih programa. Organizacija i suština aktivnosti visokog obrazovanja stoga nije specifična samo po tome što se razlikuje od opšteg ili obaveznog obrazovanja, nego je i prilično raznolika unutar samog sektora visokog obrazovanja. Shodno tome, važno je napraviti razliku između opštijih aspekata obrazovanja za KDK u visokom obrazovanju – kao što su, na primer, profesionalna etika i integritet, koji bi trebalo da budu deo svakog programa, stepena i aktivnosti u visokom obrazovanju - i aspekata koji su u vezi sa specifičnim obrazovnim programima i aktivnostima. Na primer, nije isto da li govorimo o obrazovanju za KDK u trogodišnjem doktorskom programu koji priprema istraživače za studije mozga ili dvonedeljnom stručnom programu za regulatore u industriji ekstrakcije nafte. Međutim, svaka institucija ima odgovornost da osigura da nijedna visokoškolska aktivnost ni program ne zanemari obrazovanje za KDK. Osim toga, svaka institucija ima odgovornost da obezbedi da obrazovanje za KDK bude prilagođeno nivou, vrsti i ciljevima te konkretne aktivnosti, programa ili projekta.

Visoko obrazovanje nije ograničeno na nastavu, učenje i istraživanje uživo ili onlajn. Visokoškolske ustanove preduzimaju promotivne aktivnosti koje sprovode studenti i nastavno i istraživačko osoblje, a koje imaju za cilj da koriste spoljnim grupama. Ove aktivnosti su značajne i za zajednice visokog obrazovanja. Imaju veliku obrazovnu vrednost, uključujući i u smislu obrazovanja za KDK. Aktivnosti građanskog angažovanja, na primer, izlažu studente stvarnim životnim pitanjima i okruženjima koji su relevantni za njihovo učenje u datoj akademskoj oblasti, disciplini ili profesiji, kao i za njihovo učenje o društvenim okolnostima, uključujući probleme i izazove povezane sa obavljanjem određene profesije ili delatnosti. Studenti mogu da steknu i vrednosti, stavove i predispozicije za određene radnje putem promotivnih i aktivnosti van univerziteta kojim dolaze u kontakt sa pojedincima i grupama koji nisu redovni članovi njihovih univerzitetskih zajednica.

Karakteristike visokog obrazovanja dovode do specifičnih izazova za visokoškolske ustanove u oblasti obrazovanja za KDK, o kojima se govori u ovom dokumentu i koji su dopunjeni preporukama i vodećim principima u vezi sa njihovim rešavanjem. Neki od ovih specifičnih izazova navedeni su u nastavku.

- ▶ Na koji način možemo da se pozabavimo ograničenim stopama učešća u visokom obrazovanju? Moguća rešenja obuhvataju akciju za povećanje ovih stopa i uključivanje grupa koje nisu redovni studenti u aktivnosti visokog obrazovanja. Briga o društvenim dimenzijama visokog obrazovanja u EHEA, zasnovanom na principu postizanja inkluzivnijeg visokog obrazovanja i boljeg odražavanja raznolikosti evropskih društava, ovde je veoma relevantna (Bolonjski proces 2012, 2015).
- ▶ Kako univerziteti mogu da služe društvu u celini, uključujući i oblast obrazovanja za KDK? Ovo je kompleksan izazov. Pri njegovom rešavanju, za početak, univerziteti mogu da shvate znanje – uključujući napredno znanje – kao javno dobro i da organizuju svoje aktivnosti u skladu sa ovim principom. Poseban problem ovde predstavlja način na koji se univerziteti suočavaju sa novim izazovima u širem društvu relevantnim za obrazovanje za KDK. Trenutno, jedan takav izazov proizilazi iz sve veće potrebe pojedinaca – kao stručnjaka, ali i kao građana – da se izbore sa preopterećenjem podacima i njihovom manipulacijom od strane masovnih medija i društvenih mreža (uključujući „lažne vesti“). Pored toga, drugi izazov ima veze sa relativnim „odstupanjem građana“ i razočarenjem u demokratiju.
- ▶ Kako možemo da osmišljavamo i pružamo obrazovanje za KDK u visokom obrazovanju, uzimajući u obzir principe akademske slobode i autonomije univerziteta, s jedne strane, i moralne obaveze univerziteta da se angažuju u obrazovanju za KDK s druge strane? Moguća rešenja ovde obuhvataju prilagođeno institucionalno planiranje, kao i siguran spoljni regulatorni okvir, na primer, putem uključivanja i priznavanja obrazovanja za KDK kroz akreditaciju.
- ▶ Kako možemo da se pozabavimo upornim trendom komodifikacije i da održavamo i negujemo demokratsku prirodu visokog obrazovanja?

Kao što je rezimirano u ovom poglavlju, doprinos visokog obrazovanja obrazovanju za KDK obeležavaju brojne osnovne i prepoznatljive karakteristike. Istovremeno, važno je shvatiti da sve visokoškolske ustanove imaju odgovornost da doprinesu obrazovanju za KDK. Zbog toga obrazovanje za KDK mora biti fleksibilno – ali eksplicitno i sistematski – integrisano u sveukupne strategije i rad visokoškolskih institucija.

Poglavlje 5.

Razvoj i praktikovanje kompetencija za demokratsku kulturu u visokom obrazovanju

5.1. Nastava i učenje

Studenti

„Studijski programi zasnovani na kompetencijama u visokom obrazovanju“ postali su dominantan pristup u EHEA. Najčešće shvatanje ovog pristupa jeste da povećava zapošljivost diplomiranih studenata. Ovo je važno. Međutim, za razliku od tako pojednostavljenog, ali popularnog shvatanja, moramo da skrenemo pažnju na brojne svrhe visokog obrazovanja.¹ U relevantnoj literaturi (npr. Bergan i Damian 2010) često se napominje da nam programi zasnovani na kompetencijama omogućavaju i da razmotrimo i artikulišemo vrednosti, moralne stavove i etiku – i da ih uvrstimo u kurikulum.

Dokumenti evropske politike su više puta istakli ovaj aspekt učenja i nastave. Jerevanski komuniké (Bolonski proces 2015) naglašava da studijski programi treba da omoguće studentima da razviju kompetencije koje mogu na najbolji način da zadovolje lične aspiracije i društvene potrebe kroz efikasne aktivnosti učenja. Pariski komuniké (Bolonski proces 2018) naglašava da pružanjem studentima i drugim učenicima mogućnosti za doživotni lični razvoj, visoko obrazovanje poboljšava njihove izgleda za zapošljavanje i stimuliše ih da budu aktivni građani u demokratskim društvima. U tom kontekstu, postoji i jasna prilika za razvoj i praktikovanje KDK.

1. Kako je utvrđeno u Savetu Evrope (2007), stav. 5.)

Iako ova dimenzija nije uvek u prvom planu pri osmišljavanju novih studijskih programa, nedavno su se pojavili mnogi primeri dobre prakse. Među raznim inicijativama koje su proistekle iz saradnje evropskih visokoškolskih ustanova, projekat Tuning je privukao posebnu pažnju akademskog sveta. Jedan od glavnih ciljeva projekta bio je da se „prilagode“ (engl. tune) različiti pristupi nastavi, učenju i ocenjivanju u evropskim univerzitetima. Liste kompetencija specifičnih za predmet (u različitim oblastima studija, od arhitekture, ekonomije i inženjerstva, preko geologije, prava i matematike do nege, fizike ili turizma)² kao i generičkih kompetencije (transverzalne, tj. u svim oblastima studija), su usaglašene. Nekoliko kompetencija na generičkoj listi, a i neke sa listi specifičnih za predmet, mogu se klasifikovati kao KDK i u skladu su sa kompetencijama predstavljenim u našem modelu „leptira“ (slika 1), kao što su:

- ▶ sposobnost kritike i samokritike;
- ▶ sposobnost da se pokaže svest o jednakim mogućnostima i rodnim pitanjima;
- ▶ posvećenost bezbednosti;
- ▶ sposobnost delovanja na osnovu etičkog rasuđivanja;
- ▶ međuljudske veštine i veštine interakcije;
- ▶ sposobnost delovanja sa društvenom odgovornošću i građanskom svešću;
- ▶ uvažavanje i poštovanje različitosti i multikulturalnosti.

Izvor: projekat Tuning, „generičke kompetencije“, dostupno na <https://www.unideusto.org/tuningeu/competences/generic/>

Mnoge institucije, kako u Evropi, tako i širom sveta, koriste Tuning metodologiju pri ažuriranju studijskih programa, a mnogi programi već promovišu nastavu i učenje koji obuhvataju KDK.³

Uopšteno govoreći, obrazovanje za KDK može biti uključeno u studijski program na najmanje tri načina:

- ▶ u vidu jednog predmeta ili kursa;
- ▶ u različitim predmetima u okviru nastavnog plana i programa;
- ▶ kao transverzalna tema inkorporirana u sve disciplinarne teme ili neke od njih.

Koji način ćete odabrati zavisi od konkretne situacije. Prvi metod uključivanja je verovatno samo za one programe u kojima su kompetencije za demokratsku kulturu u samom fokusu buduće stručne prakse (npr. u određenim oblastima društvenih nauka kao što su studije kulture, studije mira ili obrazovanje nastavnika). Obično se navodi da su granice ovog pristupa prvenstveno povezane sa rizikom da jedan predmet ili kurs umanjuje ili čak „oduzima“ odgovornost za ovu oblast u drugim elementima nastavnog plana i programa.

Razvoj obrazovanja za KDK je složen proces, koji se u većini slučajeva može bolje potpomognuti putem međupredmetnih i interdisciplinarnih inicijativa (videti takođe

2. Za više informacija pogledajte <http://tuningacademy.org/subject-areas/?lang=en>. Pogledajte i kompetencije specifične za predmet navedene u projektu Tuning (n.d. a,b,c i d).
3. Pogledajte <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>.

poglavlje 7). Različite opcije obuhvataju održavanje otvorenih radionica i događaja, privlačenje spoljnih zainteresovanih strana u različite segmente kurseva organizovanih u kontekstu doživotnog učenja i programa poput onih koji se odnose na Agendu Ujedinjenih nacija za održivi razvoj do 2030. godine ili ciljeve održivog razvoja.⁴ Na ove različite načine visokoškolske ustanove treba da nastoje da obezbede da obrazovanje za KDK postane „filozofija”, –mentalna praksa, a ne kurs koji samo podstiče studente da reprodukuju naučeno na neoriginalan način, bez razmišljanja.

Na veb-sajtu centra Tuning Akademije nalaze se brojni primeri dobre prakse. Među njima je projekat "Miquel Martí i Pol", koji integriše nekoliko oblasti univerzitetskih studija i uključuje različite aspekte obrazovanja za KDK. Projekat uključuje studente radne terapije sa Univerziteta Vik u Španiji. Bavi se baštovanstvom i restauracijom prirodnih područja (pošumljavanjem), a u svoje aktivnosti uključuje klijente koji se suočavaju sa problemima poput onih u vezi sa mentalnim zdravljem, siromaštvom i imigracijom. Projekat takođe ima za cilj da se suoči sa društvenim i ekološkim izazovima savremene Evrope. Ključni element projekta jeste da edukuje društvo o vrednosti i potencijalu isključenih ljudi, time pokazujući da su oni građani koji doprinose društvu. U ovom pristupu univerziteti moraju da budu škole za demokratiju i građanstvo. Istraživanje je ključni element projekta, a proučava doprinos značajnog zanimanja blagostanju i izgradnji inkluzivnih zajednica i građanstva, borbi protiv siromaštva. Razvijena su istraživanja za master i doktorske studije zasnovana na projektu. Umetnost politike i partnerstva jeste centralna u ovom procesu i povezuje socijalno-zdravstvene sektore sa ekonomskim i obrazovnim sektorima. Cilj je stvoriti društvo zasnovano na vrednostima pravde, jednakosti, slobode, aktivnog poštovanja i solidarnosti.

Izvor: ENOTHE (2010), str. 109–112.

Nakon odabira najprikladnijeg načina za integraciju kompetencija za demokratsku kulturu u konkretan studijski program, sledeće ključno pitanje jeste koji su pristupi nastavi, učenju i ocenjivanju najprikladniji za razvoj i praktikovanje KDK. Ovi pristupi, kao i okruženja za učenje, imaju veliki uticaj na razvoj KDK, naročito davanjem prilike studentima da uče kroz iskustvo demokratije i ljudskih prava na delu u učionici i na univerzitetu. Ovde se, uz odgovarajuće prilagođavanje kontekstu visokog obrazovanja, mogu slediti preporuke i predlozi dati u poglavljima 2 i 3 Saveta Evrope (2018c). Niže su navedeni samo neki od pristupa koji bi mogli da se koriste.

- ▶ Obezbeđivanje da učionica, uključujući virtuelnu učionicu, bude prostor gde studenti mogu da vežbaju i uživaju u akademskoj slobodi da otvoreno razgovaraju o svojim stavovima koji se tiču ne samo njihove discipline i struke, nego i institucionalnog i društvenog konteksta, čak i kada su im stavovi možda kontroverzni. Ovo se može postići stvaranjem otvorenog, participativnog okruženja u učionici punog poštovanja koje omogućava svim članovima grupe da podele svoja iskustva i izraze mišljenja i emocije, i gde studenti učestvuju u uspostavljanju i poštovanju osnovnih pravila, kao što je slušanje i poštovanje drugih.

4. Videti Univerzitet Ujedinjenih nacija (n.d.).

- ▶ Stvaranje mogućnosti za studente da učestvuju u sopstvenom učenju (studentske zajednice za učenje) i olakšavanje oblika kooperativnog učenja kroz kurikulum upotrebom različitih oblika grupnog i timskog rada (npr. rad u paru, rad u malim i velikim grupama). Kooperativno učenje pruža naročito dobre mogućnosti u vezi sa učenjem zasnovanom na projektima.
- ▶ Pronalazak načina da nastavno osoblje saraduje kako bi uvrstilo KDK u sve studentske programe odnosno katedre (nastavničke zajednice za učenje), razmatrajući načine na koje njihova praksa može da olakšava ili ometa jednakost i jednak pristup učenju. Takođe bi mogli da se angažuju u istraživanju kako bi stekli pristupe za uključivanje KDK u svoju praksu nastave i ocenjivanja.
- ▶ Stvaranje širokog spektra mogućnosti za studente da steknu pozitivna visokokvalitetna iskustva učešća kroz učenje zalaganjem u zajednici i društveno korisno učenje, kao i kroz projekte učenja, uključujući projekte zasnovane na radu i dobrovoljne projekte, u kojima su iskustva fokusirana na pitanja koja su značajna za same studente. U tom pogledu, u visokom obrazovanju mogu biti korisne jednogodišnje stručne prakse na „sendvič“ (teorijsko-praktičnim) studentskim programima.
- ▶ Pružanje prilike studentima da saznaju i istraže alternativne načine sagledavanja problema, omogućavanje da razmotre i razgovaraju o alternativnim perspektivama sa drugima i omogućavanje da učestvuju u grupnom i institucionalnom donošenju odluka, kao i da učestvuju u akcijama koje imaju za cilj da naprave promene u pogledu predmetnih pitanja.

Kroz demokratske prakse nastave i učenja, skupovi kompetencija (pogledajte model „leptira“ na slici 1) mogli bi stupiti na scenu. Na primer, razgovor o osetljivom ili kontroverznom pitanju, koji se vodi u bezbednoj atmosferi i u kom se izražavaju svi argumenti i perspektive, dok se istovremeno podstiče zauzimanje perspektive, mogao bi da:

- ▶ podrži razvoj samoefikasnosti i empatije („leptir“: stavovi, veštine);
- ▶ podstakne veštine analitičkog i kritičkog razmišljanja („leptir“: veštine);
- ▶ razvije toleranciju prema dvosmislenosti („leptir“: stavovi);
- ▶ doprinese vrednovanju demokratije i pravičnosti („leptir“: vrednosti);
- ▶ ojača znanje i kritičko razumevanje teme o kojoj je reč („leptir“: znanje i kritičko razumevanje).

Za više informacija pogledajte Savet Evrope (2018a).

Međutim, ovi napori nisu ograničeni samo na učionicu. Vannastavne aktivnosti su važne arene za razvoj i praktikovanje KDK, kao i za aktivno angažovanje po institucionalnim i društvenim pitanjima. Predavači bi, na primer, mogli da:

- ▶ planiraju i vode „sveobuhvatnu institucionalnu“ ili „delimično institucionalnu“ aktivnost o aspektu obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava (npr. program pomoći ili studija ekonomskih uslova u području);
- ▶ organizuju vannastavne grupe, aktivnosti ili projekte koji se odnose na obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava (npr. grupa za diskusiju, debatno društvo ili akciona studentska grupa građana, filmski klub, itd.).

U praksi, vannastavne aktivnosti mogu biti potpuno nezavisne od plana nastave i učenja (npr. aktivnosti u okviru studentske organizacije ili kluba), ali mogu biti i povezane sa njim. U drugom slučaju, tu vezu treba učiniti eksplicitnom i formalnom u studijskom programu (npr. kao izbornu aktivnost koja na ovaj ili onaj način podržava ciljeve i kompetencije programa). Priznavanje vannastavnih aktivnosti je u prvom planu nedavnih dešavanja u EHEA. Može se odvijati na različite načine, na primer, priznavanje kroz sertifikaciju, u određenim modulima integrisanim u kurikulumu, priznavanje Evropskog sistema prenosa bodova (ESPB),⁵ dokumentacija u dodatku diplomi itd. Pošto su kompetencije stečene kroz vannastavne aktivnosti uglavnom transverzalne, lako bi se mogle identifikovati kao KDK.

Na Univerzitetu Tampere u Finskoj studenti imaju mogućnost izbora vannastavnih studija za koje dobijaju kreditne bodove. Jedna takva opcija je modul za podučavanje (2 ESPB boda). Studenti tutori deluju kao kolege supervizori za nove studente i pomažu im da pronađu svoje mesto kao studenti i članovi studentske zajednice. Nakon završetka nastavne jedinice, student će razumeti važnost vršnjačke podrške, znaće kako da opiše centralne karakteristike univerzitetskih studija i biće upoznat sa strukturom studijskog programa.

Izvor: Tampere University (Univerzitet Tampere), Curricula Guides 2018–19, modul „JKKYTU01 Tutoring 2 ECTS“⁶

Iz ove perspektive i u kontekstu EHEA, treba istaći važnost internacionalizacije visokog obrazovanja i perioda mobilnosti. Pored ishoda učenja specifičnih za predmet, oni ukazuju na mnoge ishode učenja važne za KDK. Iskustva u internacionalizovanom univerzitetu, a posebno iskustva mobilnosti, izazivaju studente da dalje razvijaju svoje interkulturalne kompetencije: otvorenost prema drugim kulturama; poštovanje; toleranciju prema dvosmislenosti; znanje i razumevanje kulture i kultura; jezičke, komunikativne i višejezične veštine itd. (pogledajte model „leptira“ na slici 1). Treba obratiti pažnju na obe dimenzije internacionalizacije visokog obrazovanja: internacionalizaciju u inostranstvu i internacionalizaciju u zemlji. Druga je još važnija jer uključuje znatno veći broj studenata i osoblja i utiče na celu instituciju. Kao što je važno podučiti studente i osoblje u pogledu KDK pre perioda mobilnosti, takođe je

5. Pogledajte Evropska unija (2015).

6. Dostupno na https://www.tuni.fi/archive/studyguide_tut/www.tut.fi/opinto-opas/wwwoppaat/opas2018-2019/perus/index-2.html

važno vrednovati kompetencije koje razviju nakon perioda mobilnosti i prepoznati ih na odgovarajući način. Studenti prve godine mogu imati međunarodno iskustvo stečeno tokom osnovnog i srednjeg obrazovanja, života u inostranstvu, razmene studenata ili na osnovu plurikulturalnog porodičnog porekla. Studenti koji su izbeglice ili su izbegličkog porekla po definiciji imaju međunarodno iskustvo. Važno je da institucije vrednuju i uzmu u obzir takva iskustva jer ona mogu značajno da konsoliduju interkulturalni dijalog i ojačaju KDK.

Na kraju, ali ne i najmanje važno, nastavne i vannastavne aktivnosti treba razmatrati u kontekstu visokoškolske ustanove u celini (videti poglavlje 7) i treba ih posmatrati kao deo ispunjavanja javne misije visokoškolskih ustanova. Da bi bili uspešni u uvođenju obrazovanja za KDK, univerziteti moraju biti otvoreni za svoje zajednice. Odnosi između institucije i šire zajednice – uključujući vlasti, nevladine organizacije, druge univerzitete, preduzeća, medije, itd. – mogu pomoći u negovanju kulture demokratije u toj instituciji. Na primer, angažovanje zajednice može dovesti do mogućnosti za obuke, gostujućih stručnjaka i podrške projektima. Takođe može pomoći univerzitetima da reše relevantna pitanja zajednice.

Naučna radnja (Science Shop) na Kraljevskom univerzitetu u Belfastu jeste tačka povezivanja između lokalnih zajednica i univerziteta više od 25 godina. Grupe iz zajednice Naučnoj radnji predlažu teme za istraživanje. Ove teme zatim cirkulišu po univerzitetu kako bi se identifikovali studenti koji bi mogli da sprovedu istraživanje kao deo svojih radnih zadataka. Studenti dobijaju priliku da sprovedu istraživanje o pitanjima iz stvarnog života, a grupe u zajednici dobijaju primerak završnog izveštaja, koji mogu da koriste za lobiranje ili u druge svrhe.

Pogledajte: www.qub.ac.uk/sites/ScienceShop/.

Angažovanje zajednice javlja se u više oblika, kao što su:

- ▶ olakšavanje sprovođenja studentskih projekata osmišljenih za rešavanje problema ili izazova zajednice, na primer, onih koji se odnose na izazove životne sredine, transport, javno zdravlje, obrazovanje, ličnu bezbednost, kriminal mladih i stare ili ugrožene građane. Ovo se može veoma efikasno realizovati kroz učenje zasnovano na projektima, učenje zalaganjem u zajednici i društveno korisno učenje;
- ▶ podsticanje lokalnih nadležnih organa da traže stavove studenata o građanskim pitanjima koja su relevantna za živote mladih;
- ▶ razvijanje partnerstava sa nevladinim organizacijama kako bi se poboljšali aspekti programa obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava, unutar i van institucija, kao i u međunarodnom kontekstu kada je to moguće (npr. mobilnost, međunarodni projekti).

Nastavne, kao i vannastavne aktivnosti i programi koji se odnose na širu zajednicu posebno su pogodni za razvoj skupova kompetencija, koji kombinuju sticanje novih znanja i kritičko razumevanje sa razvojem veština i stavova na osnovu iskustva. Susret sa nepoznatim ljudima i pojavama je i prilika za samorefleksiju i prilagođavanje stava. Na primer, studentski projekti osmišljeni da rešavaju probleme ili izazove zajednice mogli bi da:

- ▶ doprinose građanskom duhu, odgovornosti i samoefikasnosti („leptir“: stavovi);
- ▶ jačaju empatiju („leptir“: veštine);
- ▶ razvijaju fleksibilnost i prilagodljivost, kao i veštine za saradnju („leptir“: veštine);
- ▶ neguju znanje i kritičko razumevanje sebe, kao i kulture, društva i životne sredine („leptir“: znanje i kritičko razumevanje).

Za više informacija pogledajte sliku 1 za model „leptir“ i Savet Evrope (2018a), poglavlje 7, str. 62.

Osoblje

Studenti treba da razvijaju KDK, između ostalih kompetencija, na odabranim studijskim programima. Da li je ovaj princip na bilo koji način važan za nastavno osoblje?

Od uvođenja obaveznog obrazovanja postoji kriterijum za procenu sposobnosti pojedinca da preuzme ulogu školskog nastavnika, a naziva se „pedagoška kvalifikacija“. Narocito na nižim nivoima obrazovanja, ovo je važnije od kvalifikacije specifične za predmet (disciplinarno znanje). Paradoksalno, pedagoška priprema nastavnika u visokom obrazovanju dugo je posmatrana kao marginalno pitanje. Ključni kriterijum za akademsko napredovanje bila je – a često je i dalje – istraživačka aktivnost i vrhunska stručnost u datoj oblasti. Danas se visokoškolske ustanove, na ovaj ili onaj način, suočavaju sa potrebom da omoguće i stimulišu pedagoški kapacitet svog osoblja. Razlog ovome je i činjenica da visokoškolski nastavnici sada ulaze u raznolike učionice, što zahteva unapređenje pedagoških strategija i metoda i poboljšanje nastave, učenja i ocenjivanja. Raznolikost učionica u visokom obrazovanju je, između ostalog, povezana sa čitavim nizom pitanja koja se mogu rešiti jačanjem obrazovanja za KDK.

Danas određeni broj zemalja širom sveta razvija i sprovodi politike za poboljšanje standarda nastave u visokom obrazovanju i zahteva od novozaposlenog osoblja da prođe pedagošku obuku. U nekim zemljama odnosno institucijama takve politike već su zakonski uslov, dok se ostale spremaju da uvedu takve uslove. Sve više institucija nudi fakultativne obuke, kao što su radionice i projektni rad, pretežno za juniorsko osoblje. Na evropskom nivou, sastanak ministara EHEA u maju 2018. posebno je istakao ovaj aspekt navodeći da je sada „vreme da se saradnja pridoda inovativnim praksama učenja i nastave kao još jedno obeležje EHEA“ (Bolonjski proces 2018). Razvijanje i praktikovanje KDK u visokom obrazovanju treba posmatrati kao sastavni

deo planiranog poduhvata. U ovim nastojanjima, čelnici visokoškolskih ustanova imaju veoma važnu ulogu i visok stepen odgovornosti.

Evropski forum za učenje i podučavanje, inicijativa Evropske asocijacije univerziteta (EUA), olakšava razmenu iskustava o učenju i nastavi u visokom obrazovanju među članicama EUA i drugim zainteresovanim stranama. U posebnoj izjavi o politici (pogledajte polje ispod) EUA naglašava važnost učenja i nastave kao osnovne misije i odgovornosti univerziteta. U njoj se naglašava potreba da se bolje prepozna nastava kao centralna za akademsku profesiju, da se institucionalizuje učenje i unapređenje nastave putem široko zasnovane i jasne institucionalne strategije, kao i da se dalje istražuje evropska i međunarodna saradnja na ovu temu.

Suština visokog obrazovanja je učenje i nastava zasnovana na istraživanju i informisanju, osmišljena da promoviše kreativno i inovativno okruženje za učenje i kulturu i otvorena da se prilagodi promenljivim potrebama studenata i društva.

Univerziteti pokazuju svoj doprinos društvu tako što obrazuju buduće stručnjake i lidere, a istovremeno promovišu društvenu inkluziju i obuhvataju raznovrsnije studentske organe. Ovo uključuje promotivne aktivnosti koje studentima pružaju prilike za učenje organizovane u saradnji sa drugim učesnicima u društvu. Jednako je važna upotreba različitih pedagogija i nastavnih metoda, kao i struktura podrške koje zadovoljavaju različite stilove i potrebe učenja, poput onih celoživotnih učenika i studenata iz siromašnih sredina. Sve ove elemente treba uvrstiti u kreiranje studijskih programa.

Izvor: EUA (2018).

Aktuelni evropski trend promocije kvalitetnog učenja i nastave u visokom obrazovanju, uključujući i unapređenje pedagoške kompetencije visokoškolskog osoblja, predstavlja izuzetnu priliku da se nastava i učenje u visokom obrazovanju obogate putem obrazovanja za KDK. Nekoliko ključnih tačaka u tom pogledu istaknuto je u nastavku.

- ▶ Jačanje nacionalnih i institucionalnih politika za poboljšanje standarda nastave u visokom obrazovanju zahteva da novozaposleno osoblje prođe obuku i da iskusno osoblje bude motivisano da podrži ove aktivnosti i da učestvuje u njima.
- ▶ Pri sprovođenju ovih politika može se primeniti širok spektar pristupa, uključujući radionice, seminare, stručne recenzije, nastava u malim grupama, mentorstvo, portfolije, razvojne projekte, međudisciplinarno preslikavanje procesa studija/ obrazovanja, kolegijalnu superviziju i mentorstvo. I ovde se, uz odgovarajuće prilagođavanje kontekstu visokog obrazovanja, mogu koristiti preporuke i predlozi razvijeni u Savetu Evrope (2018c), poglavlja 2 i 3.
- ▶ Visokoškolske ustanove su u prednosti zato što mogu da računaju na potencijal znanja i iskustva zaposlenih koji se sistematski bave istraživačkim i inovacionim radom u oblastima nastave, učenja i ocenjivanja.
- ▶ Vodič za implementaciju modela KDK obuhvata poglavlje koje je prvenstveno namenjeno visokoškolskim ustanovama uključenim u obuku budućih nastavnika

(Savet Evrope 2018c, poglavlje 4). Sadržaj ovog poglavlja relevantan je i za unapređenje pedagoških kompetencija visokoškolskog nastavnog osoblja.

- ▶ Prilikom implementacije modela KDK, visokoškolske ustanove mogu da koriste sav materijal za ROKDK koji priprema Savet Evrope (Savet Evrope 2018a, b i c), ali moraju uzeti u obzir specifičnosti svog nivoa i oblasti.
- ▶ Ocenjivanje nastavnika od strane studenata je važan aspekt u ovom pogledu, koji ne treba zanemariti.
- ▶ Sama priroda visokog obrazovanja zahteva kritičko razmišljanje o sopstvenom radu. Stoga treba planirati istraživanje i evaluaciju pedagoške pripreme osoblja i jačanje njihovih kompetencija, uključujući i u oblasti KDK.
- ▶ Na kraju, ali ne i najmanje važno, nastava zasnovana na istraživanju dugo se smatrala specifičnim i važnim oblikom učenja i nastave na univerzitetima, a to je posebno slučaj danas. Stoga se ne može zanemariti veliki potencijal nastave zasnovane na istraživanju u razvoju KDK. Shodno tome, u sledećem poglavlju posebna pažnja je posvećena ovom pitanju.

Organi javne vlasti nadležni za razvoj visokog obrazovanja, zajedno sa visokoškolskim ustanovama, treba da pronađu odgovarajuće načine da obezbede materijalne uslove za postizanje ovih ciljeva.

5.2. Istraživanja

Istraživanje je jedna od ključnih funkcija većine visokoškolskih ustanova koje sprovode, objavljuju i šire rezultate svojih istraživanja. Sve visokoškolske ustanove, uključujući i one kojima nastava predstavlja osnovnu misiju, u svoju nastavu inkorporiraju nalaze istraživanja. Da bi one uspešno obavljali ove funkcije, istraživanje mora biti „moralno i intelektualno nezavisno od svih političkih vlasti i ekonomske moći“ (Magna Charta Universitatum (1988)). Magna Charta Universitatum (Velika povelja univerziteta) dalje navodi da je sloboda u istraživanju

osnovni princip univerzitetskog života, a vlade i univerziteti, onoliko koliko je u njihovoj moći, moraju da obezbede poštovanje ovog fundamentalnog zahteva. Univerzitet, koji odbacuje netoleranciju i uvek je otvoren za dijalog, idealna je grupa za sastanke za predavače koji mogu da prenesu svoje znanje i koji su dobro opremljeni da isto razviju istraživanjem i inovacijama, kao i za studente koji imaju pravo, koji su sposobni i voljni da obogate svoj um tim znanjem. (Magna Charta Universitatum (1988)).

U ovom poglavlju fokusiramo se na ulogu KDK u uticaju na šire procese uključene u istraživanje. Svaka akademska disciplina i visokoškolska ustanova radiće poštujući kodekse prakse i etičke zahteve. Korpus istraživanja pruža literatura, koja predstavlja recenzirano prihvaćeno znanje, ali je ključni zadatak istraživanja da proširi i unapredi ovo znanje kroz nove dokaze, nove teorijske perspektive i metodološke inovacije.

Postoje metodološki i tehnički standardi na osnovu kojih se može proceniti akademski kvalitet istraživanja, a oni se u određenoj meri razlikuju u odnosu na discipline. Neka istraživanja mogu se sprovoditi kao potraga za znanjem kao takvim. Istraživanje može biti „primenjeno“ u smislu da nastoji da se pozabavi nekim važnim društvenim, ekonomskim ili tehničkim problemom, a istraživanje može i da uključuje

evaluaciju neke određene aktivnosti ili intervencije u cilju informisanja ili testiranja. Istraživanje nije nepristrasno i nikada ne može biti potpuno neutralno u odnosu na društvo. Rezultati istraživanja mogu imati duboke posledice po ljude i zajednice, a istraživači ne mogu da izbegnu odgovornost za ove posledice. Istraživačima je potrebno poznavanje i kritičko razumevanje jezika i komunikacije kako bi osigurali da njihov rad ne dovede do nerazumevanja ili zloupotrebe. Takođe im je potrebno znanje i kritičko razumevanje načina na koji se znanje može koristiti ili zloupotrebiti od strane određenih interesnih grupa u društvu, i prihvataju određeni stepen odgovornosti za osporavanje takve zloupotrebe istraživanja. Poverenje javnosti zahteva određeni nivo odgovornosti i uveravanja da visokoškolske ustanove rade u skladu sa odgovarajućim etičkim standardima i integritetom kada podržavaju sprovođenje ili širenje istraživanja.

Okvir principa KDK pruža korisne smernice za opšti pristup istraživanju u okviru visokoškolskih ustanova. Okvir nudi niz standarda koji mogu uticati na način na koji se istraživanje sprovodi, proces putem kog se utvrđuju prioriteta istraživanja, način izveštavanja o nalazima ili ishodima istraživanja i način na koji se obučavaju novi istraživači.

Način na koji sprovodimo istraživanje

Istraživanje uvek treba da se sprovodi u skladu sa najvišim etičkim standardima disciplina na kojima se zasniva, a ti standardi ne bi trebalo da budu kompromitovani u političke i ekonomske svrhe, ili kao posledica zahteva sponzora istraživanja. KDK ističu standarde u stavovima i vrednostima koji se primenjuju u svim oblastima istraživanja, uključujući principe poštovanja, odgovornosti, pravičnosti i vrednosti kulturne raznolikosti, koji se mogu uvrstiti u obuku svih osoba koje nameravaju da sprovode istraživanja ili koriste nalaze istraživanja. Kada istraživanje uključuje ljudske učesnike, ono bi trebalo da vrednuje ljudsko dostojanstvo i ljudska prava. Pre svega, učesnici istraživačkih studija imaju određena prava koja se moraju poštovati u svakom trenutku. Na primer, imaju pravo da se od njih zatraži informisani pristanak na učešće. Takođe, dokazi prikupljeni od njih ili u vezi sa njima treba da podležu dogovorenim nivoima poverljivosti. Pored toga, subjekti istraživanja imaju pravo da se u potpunosti povuku iz učešća u istraživanju i da povuku podatke koji su o njima već prikupljeni, u bilo kojoj fazi postupka.

Kako odlučujemo šta ćemo istraživati

Četiri glavne grupe utiču na utvrđivanje prioriteta istraživanja: članovi akademske zajednice; univerzitetski administratori; kreatori politike i organi javnih vlasti; i sponzori. U ovom kontekstu su važna dva principa. Prvo, prioriteta istraživanja ne bi trebalo da budu povlastica moćnih elita, ili onih koji imaju ekonomsku moć da naručuju ili subvencionišu istraživanja. Drugo, treba poštovati princip akademske slobode i autonomije akademika kao pojedinaca. Postoje slučajevi kada je objavljivanje rezultata istraživanja ograničeno iz komercijalnih ili drugih razloga. U principu, takve prilike treba da budu ograničene, a naročito akademici treba da imaju pravo na objavljivanje. Međutim, institucije ne treba da izlažu akademike nepotrebnom

pritisaku da objavljuju samo kao odgovor na konkurentne pritiske, već bi oni trebalo da imaju autonomiju u odlučivanju.

Pored toga, zajednice ljudi na koje će uticati rezultati istraživanja mogu imati dragocenu perspektivu o prioritetima istraživanja. U tu svrhu, u znak priznanja vrednosti kulturne raznolikosti – i kao demonstracija posvećenosti drugim kulturama i drugim uverenjima, pogledima na svet i praksama – visokoškolske ustanove bi mogle da uspostave procese za angažovanje sa raznolikom javnošću u okviru društva, naročito onima koji su marginalizovani ili u nepovoljnom položaju.

U Ujedinjenom Kraljevstvu, Nacionalni koordinacioni centar za javno angažovanje (NCCPE) poziva sve visokoškolske ustanove da potpišu Manifest za javnu angažovanost, koji ih obavezuje da „dele naše znanje, resurse i veštine sa javnošću, i da slušaju i uče iz stručnosti i uvida različitih zajednica sa kojima saradjujemo“.

Izvor: www.publicengagement.ac.uk/support-engagement/strategy-and-planning/manifesto-public-engagement.

KDK vrednosti demokratije, pravde, pravičnosti, jednakosti i vladavine prava znače da istraživači i institucije imaju nivo odgovornosti za društvene posledice istraživanja. Iz tog razloga, oni treba da budu oprezni u pogledu načina na koje se nalazima istraživanja može manipulirati u nedemokratske svrhe, kao što je manipulacija javnim mnjenjem ili omalovažavanje manjina.

Kako se istraživanja finansiraju

Već smo napomenuli kako vrednost demokratije i kvalitet javne rasprave o političkim pitanjima mogu biti zasnovani na visokokvalitetnim istraživačkim dokazima i analizama. To ima implikacije na način na koji se istraživanje finansira, jer sponzori mogu pokušati da utiču na teme istraživanja i kako se ono proučava, saopštava i širi. Privatno finansiranje može imati uslove i ograničenja u pogledu onoga što se može saopštiti istraživačkoj zajednici i široj javnosti. Javno i privatno finansiranje može da favorizuje određene istraživačke oblasti i teme, zanemarujući druge koje su takođe potencijalno važne, ali se ne smatraju vrednim podrške jer se ne misli da su neposredno politički ili ekonomski relevantne. Finansiranje može dati prednost primenjenom istraživanju u odnosu na fundamentalno istraživanje, što postaje problem kad su resursi za fundamentalna istraživanja ozbiljno smanjeni ili čak potpuno nedostupni. Da bi se održala akademska sloboda i demokratski uticaj na istraživanje, važno je da finansiranje istraživanja u visokoškolskim ustanovama ostane prvenstveno javna odgovornost. Pored toga, kada je na raspolaganju raznovrstan raspon sponzora koji će podržati istraživačke aktivnosti, manji je rizik od manipulisanja istraživačkim agendama ili njihovog sužavanja.

Način na koji izveštavamo o istraživanju

Korpus znanja i razumevanja u okviru bilo koje discipline pruža recenzirana literatura, a članovi istraživačke zajednice prepoznaju status ovog korpusa znanja. Visokoškolske ustanove treba da održavaju politiku otvorenosti u pogledu pristupa

podacima i analizama. Tajnost je ponekad neophodna u istraživanju iz specifičnih razloga, ali ona ograničava stepen do kog istraživanje može biti na odgovarajući način recenzirano i kritički osporeno i može dovesti do zaključaka lošijeg kvaliteta. Stručna recenzija, koja nudi priliku za kritičko angažovanje sa istraživačkim tvrdnjama, ključna je za održavanje integriteta znanja i razumevanja, kao i poverenja javnosti u kvalitet i vrednost istraživanja. Takođe uvažava doprinos pripadnika javnosti koji su dali saglasnost za učešće u istraživanju. S obzirom na visok nivo javnog finansiranja istraživanja i važnost pristupa informacijama, važno je da se održe i prošire napori da se poboljša otvoren pristup nalazima istraživanja.

Način na koji obučavamo istraživače

Novi istraživači se obučavaju kroz master i doktorske programe koje pružaju visokoškolske ustanove. Istraživačima u ranoj karijeri treba pružiti dodatnu podršku i obuku dok razvijaju svoju akademsku i istraživačku stručnost. Svi istraživački programi će obezbediti obuku o etičkim standardima istraživanja i kodeksima prakse koji se koriste u okviru njihovih disciplina i institucija. Okvir KDK služi da polaznike obuke upozna sa širom društvenom odgovornošću istraživača i institucija u načinu na koji se određuju istraživački prioriteti, sprovode istraživanja i šire nalazi. Suština ove obuke treba da bude princip KDK koji se tiče vrednovanja ljudskog dostojanstva i ljudskih prava u odnosu na teme istraživanja, način na koji se prema ljudskim učesnicima postupa u okviru istraživačkih projekata i način na koji se rezultati istraživanja šire. Ova pitanja nisu važna samo za one koji se obučavaju da sprovode istraživanja, već bi mogla da budu deo programa obuke za one koji će rezultate istraživanja koristiti u daljoj karijeri.

Visokoškolske ustanove i profesionalna udruženja akademika odgovorni su da održavaju etičke standarde istraživanja i da redovno revidiraju ove standarde kako bi se osiguralo da se duh poštovanja održava i unapređuje.

Način na koji se zapošljavanje, zadržavanje, pregled, unapređenje i otpuštanje istraživača – a naročito istraživača na početku karijere – organizuje i sprovodi u visokom obrazovanju ima značajan uticaj na stepen do kog je istraživanje demokratska praksa. Visokoškolske ustanove odgovorne su da obezbede da procedure koje koriste za zapošljavanje, pregled, unapređenje i otpuštanje istraživača budu transparentne, poštene i etičke, kao i da se sprovode na odgovarajući način. Visokoškolske ustanove naročito imaju odgovornost da obezbede da ne postoje proizvoljne ili nepravedne prepreke koje bi ograničile mogućnosti u karijerama istraživačkog osoblja i akademika.

Okvir KDK naglašava važnost veština analitičkog i kritičkog razmišljanja, veština slušanja i opažanja i važnost veština autonomnog učenja. Sve ove veštine su važne za obuku novih istraživača, kao i onih koji će koristiti nalaze istraživanja, zajedno sa specifičnim veštinama koje će steći u vezi sa svojom određenom disciplinom. Principi KDK koji se tiču saradnje, poštovanja i odgovornosti odražavaju način na koji funkcioniše njihova istraživačka zajednica i, naročito, procedure koje se koriste u toj zajednici za suočavanje sa izazovima i rešavanje debate. Treba da uvide da su postojeće interpretacije uvek podložne kritici i da se korpus znanja unutar disciplina stalno razvija. Okvir KDK može ih podstaći da idu dalje i koriste ista znanja i veštine u vezi sa ulogom istraživanja u širem društvu. To im može pomoći da budu svesni

širih društvenih implikacija nalaza, tumačenja i ishoda istraživanja, kao i načina na koje ih mogu iskoristiti ili zloupotrebiti interesne strane. Takođe ih može podsetiti da treba da prihvate određeni stepen odgovornosti za angažovanje sa širom javnošću u oblastima istraživanja ili u vezi sa temama od istraživačkog interesa za koje poseduju iskustvo i stručnost.

Javna uloga istraživanja

Većina visokoškolskih ustanova se bavi i istraživanjem i nastavom, ali nekima je nastava osnovna svrha. U ovim ustanovama rezultati istraživanja će se odraziti na nastavne programe, a od studenata se obično očekuje da steknu znanja o najnovijim nalazima u svojoj disciplini. Ovo je takođe važno za princip KDK koji se tiče samoeфикаsnosti, posebno u odnosu na uloge studenata kao građana: studenti treba da nauče i budu u stanju da razumeju osnovne koncepte koji se koriste u redovnim društvenim, ekonomskim i političkim okruženjima i da budu u stanju da razumeju vrednost analize dokaza u javnim raspravama o politici. U skladu sa principom KDK koji se tiče veština analitičkog i kritičkog razmišljanja, studenti treba da razumeju rezultate istraživanja, uključujući ograničenja istraživanja, za šta je potrebno određeno proučavanje epistemologije (različite epistemologije zaista mogu biti relevantne u okviru različitih disciplina). Treba da razumeju i na koje načine se rezultati istraživanja mogu zloupotrebiti. Formiranje vrednosti, kao što je poštovanje drugih i različitih pozicija, zahteva da se obrati pažnja na etiku u obrazovanju istraživača, kroz istraživanje i uopšte u istraživačkoj praksi.

Istraživanje igra ključnu ulogu u našim društvima, koja su – barem nominalno – zasnovana na znanju. Shodno tome, svi studenti, ne samo oni koji se spremaju za karijeru istraživača, treba da budu u stanju da razumeju šta je akademsko istraživanje i kako ono funkcioniše, zašto je potrebno i kako se može koristiti, a možda i zloupotrebiti. Za to je potrebno da svi studenti budu izloženi istraživanju, u skladu sa konkretnom oblasti, nivoom i profilom studija.

Važno je da istraživači brane znanje i razumevanje, pa čak i politiku ili principe i prakse koje su zasnovane na istraživanju, posebno kada ih osporavaju političari i određene interesne grupe. Kada akademici govore o temama koje nisu povezane sa njihovim istraživačkim poljima, treba da izjave da to čine kao javni intelektualci, a ne kao istraživači u toj oblasti. U takvim slučajevima njihovo zauzimanje javnog stava i izražavanje mišljenja nije zaštićeno akademskom slobodom, već širim principom slobode govora.

Zajednice istraživača su skup ljudi – od kojih neki rade sami, a neki u timovima različitih veličina – koji crpe i nastoje da prošire niz metodoloških, epistemoloških i filozofskih tradicija, bave se dokazima i analizama različitih vrsta, i posvećeni su objavljivanju nalaza i zaključaka istraživanja. Zajednice istraživača rade na osnovu zajedničkih vrednosti i procesa koji omogućavaju prikupljanje, procenu i testiranje tvrdnji, rešavanje sporova i proširenje znanja i razumevanja. Članovi imaju pravo na poštovanje od strane drugih. Isti principi KDK koji se tiču poštovanja, saradnje i korišćenja dogovorenih mehanizama za rešavanje sporova treba da se odraze i u društvenom angažovanju istraživača sa širom javnošću.

5.3. Građanska uloga visokog obrazovanja

Od najranijih vremena univerziteti su pripremali studente za karijere u profesijama koje imaju vodeću ulogu u društvu. Danas visoko obrazovanje predstavlja glavnu građansku instituciju u društvu, kao posledicu uticaja njegovih istraživanja, diplomiranih studenata i društvenog, kulturnog i ekonomskog uticaja. Pored toga, mnoge visokoškolske ustanove imaju veliki uticaj, direktno i indirektno, na lokalne i regionalne zajednice, po samom obimu svog delovanja. Uz ovaj uticaj dolazi i stepen građanske odgovornosti. Implementacija okvira KDK u visokom obrazovanju će, promovisanjem kulture demokratije, pomoći u oblikovanju i uticaju na odnose između članova institucionalne zajednice, i nastaviće da vrši ovaj uticaj na diplomirane studente dok budu ispunjavali nove uloge kao građani i, mnogi od njih, lideri različitih sektora društva.

Visoko obrazovanje ima značajan ekonomski uticaj jer stalno obezbeđuje visokokvalifikovane diplomirane studente; podržava ekonomski razvoj kroz partnerstva za prenos znanja sa biznisom i industrijom i komercijalizaciju znanja; direktno i indirektno pruža mogućnosti za zapošljavanje na svim nivoima delatnosti; i doprinosi privredi putem potrošačke moći svog osoblja i studenata. Međutim, fokus na njegov ekonomski uticaj ne bi trebalo da bude jedina niti preovlađujuća karakteristika visokog obrazovanja, jer ono takođe ima značajan društveni i kulturni uticaj. To se može videti kroz: lokalni uticaj njegovih nastavnih i istraživačkih programa; kvalitet i tip nastavnog i vannastavnog iskustva koje pruža studentima, od kojih će mnogi igrati vodeće uloge u društvu; ulogu u podršci kulturnim aktivnostima i ustanovama; meru u kojoj nastoji da obezbedi pravedniji pristup svojim nastavnim programima; uticaj istraživanja na politiku i praksu; i ulogu u izgradnji kapaciteta za vladine, ekonomske i društvene organizacije.

Studenti

Većina studenata provodi relativno malo vremena u visokom obrazovanju, ali to iskustvo često ima velik uticaj na ostatak njihovog života. Visokoškolske ustanove treba da prepoznaju svoju odgovornost u pripremanju studenata i diplomiranih studenata da žive život na etički i demokratski način. Kurikulum koji studenti prate pomaže u razvoju vrednosti, stavova, veština, znanja i kritičkog razumevanja koji će uticati na njihovu ulogu građana u širem društvu. Tradicionalno, kurikulum u visokom obrazovanju fokusiran je na specifična znanja i veštine relevantne za disciplinu koju studenti izučavaju, ali visokoškolske ustanove takođe treba da olakšaju razvoj transverzalnih kompetencija kod svih studenata, odražavajući vrednosti i praksu demokratske kulture. Studente treba podučiti o važnosti otvorenosti prema drugim uverenjima, pogledima na svet i praksama. Treba ih podstaći da razviju veštine kritičkog razmišljanja i vrstu rasuđivanja koja im omogućava da vrše nezavisnu procenu zasnovanu na znanju, analizi i dokazima. Studijski programi treba da pomognu u razvoju veština empatije i zapažanja kako bi studenti bili svesni posledica odluka na različite grupe ljudi i potrebe da donesu holističku procenu primerenosti različitih pravaca delovanja.

Svi programi koje prate studenti treba da uključuju materijale o etičkim standardima na osnovu etičkih kodeksa koje su razvile različite discipline i većih odgovornosti građana u širem društvu. Ovo je posebno slučaj kod studenata koji pohađaju stručne programe u kojima etika angažovanja u profesionalnoj oblasti i njen uticaj na šire društvo treba da predstavljaju ključnu komponentu.

Uticaj iskustva visokog obrazovanja na studente je često dubok i trajan, ali ovaj uticaj proizilazi iz mnogo više od predavanja i kurseva koje su pohađali tokom vremena provedenog na univerzitetu: visokoškolske ustanove treba da razmatraju vrednost iskustvenog učenja putem, na primer, stažiranja, društveno korisnog učenja ili volontiranja.

Kurikulum treba da uključuje mogućnosti za studente da razmišljaju o raznolikosti društva, kao i o pravima i poštovanju koje treba pružiti svim pojedincima. Treba bi da sadrži materijale o pravima i odgovornostima građana i važnosti vrednovanja demokratije, pravde i pravičnosti. Nastava o profesionalnoj etici treba da bude obezbeđena u programima koji pripremaju studente za specifične profesionalne uloge u društvu i može se povezati sa širim pojmom korporativne ili profesionalne društvene odgovornosti i etike uopšte. Svim studentima treba obezbediti opštije etičke standarde za odgovarajuće ponašanje – relevantne za širi spektar programa. Takođe je moguće uključiti teme koje se posebno odnose na građanske vrednosti i prakse za sve studente.

Iskustveno učenje se može koristiti kao način povezivanja teorijskih principa koji se razmatraju u učionici uz praksu u svakodnevnom životu. Kurikulumi zasnovani na zajednici pružaju mogućnosti studentima ne samo da uče u stvarnom svetu, nego i da razmišljaju o uticaju mera na različite zajednice i saznaju više o različitim prioritetima i interesima tih zajednica. Tradicionalno, ove mogućnosti su uglavnom bile fokusirane na zapošljivost, ali treba prepoznati i vrednovati i njihov građanski potencijal. Volontiranje i društveno korisno učenje mogu se koristiti kao načini da se prošire i obogate iskustva studenata, pružajući im bolje razumevanje raznolikosti okolnosti i uslova u društvu i podstičući ih da razmatraju društvene i etičke stavove relevantne za njihovu buduću karijeru. Svi univerziteti podstiču studente da učestvuju u klubovima i društvima, a institucionalna podrška treba da se obezbedi klubovima i društvima koja nastoje da se pozabave važnim društvenim pitanjima i problemima, kao način podsticanja aktivnog građanstva. Vannastavne aktivnosti treba podsticati i evidentirati kao deo iskustva i postignuća svakog studenta u visokom obrazovanju, kada ih sprovede priznata udruženja.

Angažovanje između akademika na Kraljevskom univerzitetu u Belfastu i lidera u zajednici, od kojih su neki bivši pripadnici paravojnih snaga, u obližnjoj ugroženoj protestantskoj zajednici, dovelo je do fokusa na način na koji bi univerzitet mogao da pruži podršku školskim učenicima u zajednici. U diskusiju se uključio i savez studenata univerziteta koji je pristao da osnuje volonterski „klub za domaće zadatke” putem kog bi studenti volonteri podržavali mlade iz lokalne zajednice u njihovom školskom radu. Klub za domaće zadatke je bio veoma uspešan i nastavlja sa radom u okviru zajednice. Šema volontera saveza studenata se proširila i sada podržava klubove za domaće zadatke širom Belfasta.

Izvor: McDonald et al. (2016).

Visokoškolske ustanove treba da podstiču jake i efikasne saveze studenata, sa demokratskim procesima za biranje predstavnika koji imaju značajnu ulogu u procesima donošenja odluka u ustanovi na svim nivoima. Savezima studenata takođe treba pružiti dovoljne resurse i podršku za izgradnju kapaciteta kako bi se obezbedila puna nezavisnost od institucije.

Angažovanje u biznisu

Mnoge visokoškolske ustanove imaju veze sa biznisom i industrijom, a stepen do kog je to slučaj može biti u porastu zbog značaja STEM⁷ predmeta. Mnoge visokoškolske ustanove razvijaju partnerstva za razmenu znanja sa biznisom i industrijom na obostranu korist, a to zauzvrat podržava komercijalizaciju znanja, otvaranje novih radnih mesta i ekonomski rast. Visokoškolske ustanove uvek treba da obezbede da se angažovanje u biznisu i industriji odvija u skladu sa najvišim etičkim standardima i da se pri donošenju odluke o ulasku u aranžmane razmene znanja odgovarajuća pažnja posveti društvenim vrednostima. Visokoškolske ustanove takođe treba da razmotre načine na koje se mogu razvijati produktivni odnosi razmene sa zajednicama i volonterskim organizacijama u neprofitnom sektoru, kao način za doprinos rastu kapaciteta u ovim sektorima.

Angažovanje u društvu

Uticaj visokog obrazovanja najdirektnije osećaju osoblje i studenti koji rade u ustanovama, ali je njihov indirektan uticaj na šire sektore društva podjednako dubok i treba da čini deo razmatranja institucija. Mnoge visokoškolske ustanove ispunjavaju kriterijume „usidrenih” ustanova⁸ po tome što su vezane za jedno mesto, imaju značajan obim i igraju ulogu lokalnih ekonomskih pokretača. Ova lokalna misija treba da bude u skladu sa globalnim mrežama i zajednicama sa kojima visokoškolske ustanove i akademici rade svakodnevno, ali postoji građanska vrednost u primeni globalne izvrsnosti na lokalni uticaj. U većini slučajeva postoje partnerstva između visokoškolskih ustanova i različitih društvenih i ekonomskih aktera u društvu, ali su u realnosti u mnogim slučajevima odnosi

7. Nauka, tehnologija, inženjerstvo i matematika.

8. The Anchor Institutions Task Force definiše „usidrene” ustanove kao „trajne organizacije koje su ukorenjene na svojim lokacijama”: pogledajte www.margainc.com/aitf/.

generalno jači sa akterima građanskog društva za koje postoji veća verovatnoća da dolaze iz elitnih delova društva. Pri promociji principa Okvira KDK visokoškolske ustanove treba da razviju strategije za angažovanje sa zajednicama iz svih delova društva i da na taj način nastoje da njihove ustanove budu mesta u kojima svi članovi društva mogu da vide sebe i od kojih svi oni mogu da izvuku neku prednost.

Visokoškolske ustanove treba da prate društveni sastav studentskog tela i da utvrde strategije putem kojih bi se mogle poboljšati mogućnosti za pristup nedovoljno zastupljenih zajednica. Strategije za proširenje učešća pri upisu u visoko obrazovanje treba da budu usklađene sa naporima da se osigura zadržavanje i uspešno diplomiranje. Visokoškolske ustanove takođe treba da budu primerni poslodavci i da prate društveni sastav svoje radne snage kako bi osigurali da se mogućnosti za zapošljavanje oglašavaju na pošten i otvoren način i da razmotre ciljanje informacija o mogućnostima za marginalizovane zajednice. Mnoge visokoškolske ustanove učestvuju u projektima razvoja kapitala i treba da razmotre upotrebu socijalnih klauzula kako bi osigurale pravičan pristup mogućnostima zapošljavanja. U svim slučajevima one imaju obavezu da poštuju zakone protiv diskriminacije, ali bi trebalo da prevaziđu ovaj čisto pravni imperativ i da budu vodeći primeri pravičnosti i pravde u postupcima koje koriste i društvenim prioritetima koje postavljaju i postižu.

Modeli partnerstva mogli bi da prevaziđu razmenu znanja i stručnosti i odu ka zajedničkom stvaranju znanja, pri čemu visokoškolske ustanove koriste prednosti različitih perspektiva i okolnosti zajednica u društvu kako bi informisale i razvijale svoje istraživačke i nastavne strategije. Ova vrsta angažovanja bi mogla da poboljša pozitivan uticaj ustanove na društvo i da poveća verovatnoću da će važna društvena pitanja postati fokus zabrinutosti. Rad u partnerstvu mora da poštuje princip akademske slobode i da se sprovodi u skladu sa uobičajenim standardima strogosti.

Visokoškolske ustanove su često velike organizacije sa značajnim brojem zaposlenih i studenata. U mnogim slučajevima ustanove obezbeđuju smeštaj za studente. Prisustvo ovog velikog broja osoblja i studenata dodaje ekonomsku i kulturnu energiju gradu ili okrugu, a lokalne zajednice od toga imaju direktnu i indirektnu korist. Visokoškolske ustanove mogu da promovišu kulturu građanskog duha i poštovanja u odnosima između osoblja i studenata i lokalne zajednice.

Visokoškolske ustanove često u upravnim organima imaju svetovne članove koji predstavljaju različite sektore društva i preporučuje se da se posveti posebna pažnja izboru predstavnika iz različitih sektora, a ne samo predstavnika ekonomske, društvene i poslovne elite, kako bi se društvo predstavilo kao celina. Trebalo bi razmotriti uspostavljanje saveta ili foruma zajednice kao načina da se osigura da diskusije o institucionalnim strategijama budu zasnovane na različitim glasovima i perspektivama.

Ključni uticaj koji visokoškolske ustanove mogu da imaju kao građanske institucije jeste da obezbede da studenti i diplomirani studenti steknu znanje, kritičko razumevanje, veštine, stavove i vrednosti angažovanih i aktivnih građana, kao i da budu svesni značaja principa ljudskog dostojanstva, ljudskih prava, jednakosti, pravde i pravičnosti. Postizanje ovog zadatka biće nemerljivo lakše ako same ustanove modeliraju ove principe na način na koji sarađuju sa organizacijama i pojedincima u društvu.

Poglavlje 6.

Upravljanje i kompetencije za demokratsku kulturu

Okvir KDK prepoznaje kako obrazovne ustanove mogu da podstiču „učenje demokratije“ kroz:

- ▶ načine na koje se procesi odlučivanja organizuju i prenose;
- ▶ mogućnosti za debate i aktivno učešće u životu ustanove;
- ▶ stepen na kome se gradi međusobno poštovanje i poverenje u odnosima između predavača, studenata i roditelja.

Izvor: Savet Evrope (2018a), poglavlje 2:7

Ne može se zamisliti razvoj KDK bez odgovarajućih institucionalnih struktura. Pošto univerziteti treba da budu primer i pruže bezbedne prostore za diskusije i zamišljanje boljih društava, studenti treba da steknu vrednosti, stavove, veštine i znanja i kritičko razumevanje kako bi stvarali, doprinosili i učestvovali u tim boljim društvima.

Postoje dva glavna nivoa upravljanja u visokom obrazovanju – sistemski i institucionalni. Kao što je nastavu i učenje KDK teško zamisliti u nedemokratskom društvu, bilo bi jednako nezamislivo da se odvija u nedemokratskom okruženju. Upravljanje igra istaknutu ulogu u stvaranju demokratskog okruženja i izgrađeno je unutar trougla kog čine akademske aspiracije, tržišna snaga i demokratska kultura (Zgaga 2006: 43).

Kako onda definišemo dobro upravljanje i šta ono znači? Kao i u prethodnim publikacijama Saveta Evrope (videti Kohler i Huber 2006), upravljanje se shvata kao sredstvo za postizanje podobnosti svrhe (ciljevi i orijentacije) i podobnosti za svrhu (strategije i instrumenti) visokoškolskih institucija kroz pregovore koji uključuju više zainteresovanih strana i služe interesima čitavog društva. Ovi pregovori treba da služe kao model i priprema za život aktivnog građanina u demokratskom društvu i kao takvi moraju biti transparentni i fleksibilni.

Akademski sloboda i institucionalna autonomija ostaju suštinske vrednosti visokog obrazovanja i za implementaciju KDK u okviru upravljanja visokim obrazovanjem. Organi javnih vlasti imaju primarnu odgovornost da obezbede potrebno okruženje i okvir kroz uravnotežene rasprave sa visokoškolskim ustanovama, akademskom zajednicom osoblja i studenata i svim drugim relevantnim zainteresovanim stranama (Savet Evrope 2007). Da bi ovi principi postali stvarnost za akademsku zajednicu, od ključne važnosti je poverenje između svih aktera.

Razumevanje upravljanja kao višedimenzionalnog koncepta zahteva od nas da obratimo pažnju na sve zainteresovane strane uključene u proces. Nedavna dešavanja – pa čak i neka koja nisu bila tako skoro – promenila su strukture ovih zainteresovanih strana unutar zajednice visokog obrazovanja.

Na sistemskom nivou, omasovljenje i komodifikacija visokog obrazovanja praćeni su smanjenjem javnog budžeta, zahtevima za efikasnošću i delotvornošću i nametanjem mantre „raditi više za manje“. Takav razvoj događaja doveo je do toga da moć pređe sa akademskog osoblja na rukovodioce koji direktno utiču na šeme institucionalnog upravljanja. Ove promene su uglavnom prošle nezapaženo odnosno bez prave rasprave, što samo po sebi predstavlja pitanje demokratije.

Pod pritiscima marketizacije visokog obrazovanja, koncepti samoupravljanja koji su ranije vodili rukovodstvo akademske zajednice (koje bira sama zajednica i unutar same zajednice) zamenjeni su menadžerskim pristupima u kojima su institucionalni lideri regrutovani spolja i zaposleni na određeno vreme. Fundamentalne vrednosti visokog obrazovanja – akademska sloboda i integritet, institucionalna autonomija, učešće studenata i osoblja u upravljanju visokim obrazovanjem i javna odgovornost visokog obrazovanja i za njega (Bolonjski proces 2018) – sve su više osporavane, pa čak i ugrožene novouvedenim principima upravljanja i rukovodstva, koji se više zasnivaju na iskustvima novog javnog menadžmenta (NJM) i poslovnih sektora. Dok akademske slobode i institucionalna autonomija igraju suštinsku ulogu za demokratsko okruženje, one zahtevaju demokratske procedure unutar samih institucija. Kritičko razmišljanje zahteva otvoren i siguran prostor za razmenu različitih uverenja, pogleda na svet i praksi. Kao što javni organi imaju odgovornost za obezbeđivanje zahteva na nivou sistema, izvršno rukovodstvo visokoškolskih ustanova ima odgovornost na institucionalnom nivou.

Osiguranje kvaliteta takođe zahteva odgovornost više zainteresovanih strana. Organi javnih vlasti snose odgovornost za obezbeđivanje okvira kvaliteta na nivou sistema kako bi se unapredila „kultura kvaliteta“ koja prevladava u visokoškolskim ustanovama, dok institucionalni lideri igraju ključnu ulogu u unapređenju procedura i mehanizama obezbeđenja kvaliteta unutar samih institucija. Bilo bi nemoguće zamisliti okruženje usmereno na unapređenje kvaliteta unutar visokoškolske ustanove bez potpune implementacije KDK u datoj ustanovi.

Visokoškolske ustanove se prečesto smatraju prvenstveno skupim ustanovama za profesionalnu obuku umesto mestima za razvoj i razmenu znanja i razumevanja. Pod takvim pritiscima, postoji rizik da kompetencije za demokratsku kulturu više ne budu deo onoga što vidimo kao glavne misije visokog obrazovanja.

Rukovodstvo ustanove treba da učini građansku i demokratsku agendu jednim od svojih vodećih principa i da obezbedi koherentnost sa misijom i vizijom institucije. Ukoliko rukovodstvo ne učini demokratsku kulturu prioritetom, napredak u razvoju demokratske institucionalne kulture biće nemoguć.

Proces zapošljavanja akademskog i neakademskog osoblja treba da prida značaj ranijim evidencijama o njihovoj aktivnoj posvećenosti unapređenju demokratske kulture u okviru akademske zajednice i samog društva.

Članovi akademskog osoblja treba da budu prepoznati po ulozi koju imaju u pripremi budućih građana, kao i da sami budu odgovorni građani koji doprinose zajednici i širem društvu. Vrednovanje ljudskog dostojanstva, ljudskih prava, kulturne raznolikosti, demokratije, pravde, pravičnosti, jednakosti i vladavine prava treba da bude integrisano ne samo u procese nastave i učenja, već i u sve interakcije između akademskog osoblja i drugih zainteresovanih strana. Odgovornost za razvoj kompetencija za demokratsku kulturu je na akademskom osoblju u svim disciplinama, ali takođe treba da upravlja njihovim postupcima izvan akademskih aktivnosti, tokom života visokoškolske ustanove.

Tehničko i administrativno osoblje treba da dobije isto poštovanje i priznanje kao i akademsko osoblje, jer je njihovo učešće u jačanju demokratske prirode visokoškolskih ustanova jednako važno. Administrativne procedure treba da budu oslobođene svake diskriminatorne prakse, kao i svake druge prakse koja bi mogla da ugrozi unapređenje demokratske kulture na institucionalnom nivou.

Kao što je odavno priznato u okviru EHEA, studenti se smatraju članovima akademske zajednice i partnerima u visokom obrazovanju (videti naročito Bolonjski proces 2001, 2003). Obrazovanje je ključna odrednica „građanske kulture“ i učešća u demokratskoj politici (Almond i Verba 1963). Za studente visokoškolske ustanove predstavljaju ključno okruženje za učenje, ne samo tokom nastave i ispita, već i izvan toga.

Studentima, kao partnerima u visokom obrazovanju i punopravnim članovima akademske zajednice, treba omogućiti da ostvare svoje pravo na učešće u upravljanju visokim obrazovanjem. Učešće studenata kao princip treba poštovati na svim nivoima odlučivanja i po svim relevantnim pitanjima.

Najbolji način za sticanje i internalizaciju demokratskih vrednosti je učešće u demokratskim procesima. Učešće u procesima donošenja odluka takođe treba omogućiti svim ostalim relevantnim akterima – akademskom i neakademskom osoblju i lokalnoj zajednici. Institucionalni lideri su odgovorni za omogućavanje takvog učešća na institucionalnom nivou, baš kao što to čine relevantni nadležni organi na nacionalnom nivou.

Promovisanje demokratske kulture unutar same ustanove je preduslov za dalji razvoj kompetencija za demokratsku kulturu kod studenata. Vrednosti, stavovi, veštine, znanje i kritičko razumevanje ne mogu se negovati u atmosferi koja onemogućava učešće zainteresovanih strana u upravljanju, diskusiju o temama od značaja za lokalnu zajednicu i šire društvo i aktivno ostvarivanje slobode izražavanja u skladu sa poštovanjem ljudskog dostojanstva i ljudskih prava drugih. Sama akademska zajednica treba da posluži kao primer i inspiracija za društvo otvoreno za studente.

Da bi učešće studenata u razvoju politike i u svim drugim procesima donošenja odluka bilo u potpunosti moguće, izuzetno je važno obezbediti strukturne uslove i institucionalnu podršku studentskim organizacijama. Sloboda udruživanja treba da bude realnost u visokoškolskim ustanovama. Sloboda udruživanja takođe treba da se obezbedi svim članovima akademskog, tehničkog i administrativnog osoblja.

Institucije treba da obezbede neophodna sredstva – fizička, administrativna, finansijska i druga – za organizacije studenata i osoblja da deluju slobodno i u skladu sa svojim misijama i ciljevima. Kroz ove organizacije mogu se podsticati i razvijati mnogi elementi modela KDK, od veština saradnje do stavova odgovornosti. Obezbeđivanje otvorenog i prijatnog okruženja za angažovanje studenata i osoblja, ne samo u strukturama upravljanja visokoškolskih ustanova, ključno je da bi studenti mogli da steknu KDK i da ih sprovode u praksi.

S obzirom na to da novi principi upravljanja omogućavaju učešće šire grupe zainteresovanih strana – uključujući lokalnu zajednicu i društvo u celini – od sve je veće važnosti da se akademska zajednica, kao grupa aktivnih građana, angažuje u lokalnoj zajednici i društvu. Veze međusobnog poštovanja i poverenja su ključne za stvaranje univerziteta kao „mesta građanstva“. Mesto građanstva treba da podstakne interakciju kroz procese i okruženja „otvorenosti, odgovornosti, transparentnosti, komunikacije i povratnih informacija, kritike i debate, rešavanja sporova i odsustva idiosinkrazije, proizvoljnosti i privilegija“. (Savet Evrope 2002: 4).

Obezbeđivanje demokratskog učešća svih relevantnih aktera kroz demokratske procedure, principe i metode upravljanja jedini je siguran način da se osigura demokratski univerzitet i demokratski sistem visokog obrazovanja. Znanje je u središtu naših savremenih društava, a obrazovanje je osnova svakog demokratskog napretka. Visoko obrazovanje, a stoga i sistemi upravljanja, trebalo bi da budu rešenje za probleme demokratije.

Poglavlje 7.

Sveobuhvatni institucionalni pristup

Sveobuhvatni institucionalni pristupi – koji integrišu demokratske vrednosti i principe ljudskih prava u nastavu i učenje, istraživanje, upravljanje i inicijative na univerzitetu – značajno doprinose da sve zainteresovane strane iskuse, razvijaju i praktikuju kompetencije za demokratsku kulturu na univerzitetu i u svakodnevnom životu.

Ovo poglavlje istražuje ključne koncepte u središtu sveobuhvatnog institucionalnog pristupa KDK, i to: nastavu i učenje, istraživanje, upravljanje i kulturu i angažovanje zajednice. U njemu su navedeni neki primeri kako skupovi kompetencija iz modela KDK mogu da stupe na scenu u svakoj oblasti i razmatra moguće prednosti primene sveobuhvatnog institucionalnog pristupa na razvoj kompetencija za demokratsku kulturu kod studenata, sa ciljem negovanja demokratske kulture na univerzitetu i, na kraju, održivog demokratskog i inkluzivnog društva za sve.

7.1. Dodatna vrednost sveobuhvatnog institucionalnog pristupa KDK

Kompetencije za demokratsku kulturu važne su za sve zainteresovane strane (studenata, nastavno i istraživačko osoblje, tehničko i administrativno osoblje, rukovodstvo ustanove i partnerske organizacije), univerzitete i druge visokoškolske ustanove, kao i za društvo u celini. Sve zainteresovane strane bi zato trebalo da aktivno razmišljaju o KDK i postupaju po njima. Visokoškolske ustanove igraju ključnu ulogu u lokalnom i globalnom društvu i od njih se generalno očekuje da efikasno učestvuju u kulturi demokratije i da neguju mir za pojedince kako bi koegzistirali u kulturno raznolikim demokratskim društvima. Svi akteri visokog obrazovanja jesu pre svega građani koji moraju da budu u stanju da prepoznaju, praktikuju i unapređuju demokratske principe. Visokoškolske ustanove su same po sebi društva u kojima se neguju principi i vrednosti demokratije. Bilo na univerzitetu, u učionicama, u istraživačkim laboratorijama ili u administrativnim kancelarijama, svi akteri treba da razvijaju i praktikuju demokratske kompetencije koje su im potrebne za aktivno angažovanje i koegzistenciju u različitim društvima.

Razvijanje kulture demokratije u institucijama visokog obrazovanja nije samo stvar nastave u učionici, već se tiče svih aspekata života na univerzitetu. Učešće u zajedničkom donošenju odluka i upravljanju, na primer, pomaže svim akterima, a naročito studentima, da steknu praktična znanja i razviju poverenje u demokratske i participativne procese. To ih podstiče da praktikuju sopstvene demokratske kompetencije sa većim samopouzdanjem.

Sveobuhvatni institucionalni pristup KDK obezbeđuje da svi aspekti - visokoškolskog plana nastave i učenja, nastavnih metoda i resursa, istraživačkih metoda i kolaborativnog rada, struktura i procesa rukovođenja i donošenja odluka, politika i kodeksa ponašanja, odnosa među osobljem, kao i odnosa između osoblja i studenata, vannastavnih aktivnosti i veza sa zajednicom – odražavaju demokratske principe i principe ljudskih prava. Sveobuhvatni institucionalni pristup KDK može da stvori bezbedno okruženje za učenje gde se ovi principi mogu istraživati, iskusiti, pa čak i osporiti na miroljubiv način.

Angažovanje cele institucije u stvaranju pozitivnog i bezbednog okruženja za učenje takođe će poboljšati postignuća studenata. Veća je verovatnoća da će studenti koji se osećaju kao deo zajednice visokog obrazovanja i uživaju u dobrim odnosima sa svojim kolegama i akademskim osobljem imati bolje akademske rezultate i postati inovativni građani koji su potrebni društvu.

Sveobuhvatni institucionalni pristup zahteva aktivno učešće i posvećenost svih zainteresovanih strana. Zajednički naponi i saradnja administrativnog, nastavnog, istraživačkog i drugog osoblja, studenata i lokalnih zajednica od suštinskog su značaja. Institucionalni život je složen i višedimenzionalan. Najmanje četiri ključne oblasti treba da se razmotre u okviru sveobuhvatnog institucionalnog pristupa razvoju demokratske kulture i negovanju kompetencija za demokratsku kulturu kod studenata: nastava i učenje; istraživanje; institucionalno upravljanje i kultura; i saradnja sa zajednicom. Razvoj demokratski funkcionalne institucije, koja integriše principe demokratije i ljudskih prava u svim oblastima, predstavlja postepen proces za koji je potrebno vreme.

Isto tako, važno je ponovo potvrditi da se kompetencije za demokratsku kulturu ne praktikuju nezavisno jedna od druge. Iz fleksibilne upotrebe skupova kompetencija verovatno će proisteći kompetentno ponašanje kako bi se zadovoljili konkretni zahtevi u određenim situacijama. Ovo se odnosi na sve četiri ključne oblasti koje se razmatraju u sveobuhvatnom institucionalnom pristupu. Potreba da se principi KDK integrišu u nastavu i učenje, kao i u istraživačke metodologije i okruženja, objašnjena je u poglavlju 5. Druge dve ključne oblasti su opisane u nastavku.

7.2. Institucionalno upravljanje i kultura i saradnja sa zajednicom

Organizaciona kultura visokoškolske ustanove može pomoći članovima visokoškolske zajednice da preuzmu ulogu u rukovodstvu i upravljanju institucijom – kroz pristup liderstvu, viziji, sistemu upravljanja i procesima donošenja odluka, učešću studenata i opštoj radnoj atmosferi. Demokratski pristup institucionalnom upravljanju pomaže

stvaranju kulture otvorenosti i poverenja u instituciju i poboljšava odnose između njenih članova.

Inkluzivni etos ustanove koji je siguran i dobrodošao, gde su odnosi između nastavnog i istraživačkog osoblja, tehničkog i administrativnog osoblja i studenata pozitivni, i gde svi osećaju da imaju svoju ulogu i da se njihova ljudska prava poštuju, olakšava razvoj kompetencija za demokratsku kulturu. U tu svrhu, nastavno i istraživačko osoblje, administrativno i tehničko osoblje, studenti i druge zainteresovane strane treba da udruže napore kako bi celokupno upravljanje i okruženje učinili demokratskijim i participativnijim, uključujući i u pristupu upravljanju i donošenju odluka, institucionalnim politikama, pravilima i procedurama, učešću studenata i opštem životu na univerzitetu. Ti naponi mogu obuhvatati konkretne akcije poput onih predloženih u nastavku.

Rukovođenje i upravljanje univerzitetom (uključujući planiranje, evaluaciju i razvoj)

- ▶ Razvoj i održavanje stila rukovođenja koji podstiče poštovanje ljudskih prava, demokratskih principa, jednakog postupanja, participativnog donošenja odluka i odgovornosti.
- ▶ Podsticanje svih zainteresovanih strana da učestvuju u preispitivanju sveobuhvatnog institucionalnog pristupa i kapaciteta za promovisanje demokratskog građanstva i poštovanja ljudskih prava – uključujući koherentnost programa, vannastavne aktivnosti i institucionalno upravljanje, npr. putem otvorenih zajedničkih sastanaka, anketa i veze sa studentskim mrežama i njihovim predstavnicima.

Odlučivanje

- ▶ Uspostavljanje inkluzivnih i participativnih struktura i procedura odlučivanja, uključujući mehanizme za akademsko i administrativno osoblje, istraživače i studente kako bi učestvovali u postavljanju agende i razvoju političkih odluka, na primer, kroz predstavljanje u odborima za visoko obrazovanje i u fokus grupama i konsultacijama.

Politike, pravila i procedure

- ▶ Sačinjavanje i revidiranje institucionalnih politika koje odražavaju vrednosti i principe demokratskog građanstva i ljudskih prava, uključujući opšte politike o pitanjima kao što su jednakost i inkluzija.
- ▶ Uvođenje pravila funkcionisanja koja garantuju jednako postupanje i jednak pristup za sve studente, predavače i ostale članove osoblja bez obzira na njihov pol, etničku pripadnost, kulturni identitet, stil života ili uverenja, i uspostavljanje procedura za mirno i participativno rešavanje sukoba i sporova.
- ▶ Uspostavljanje procedura i sistema za zaštitu ljudi od uznemiravanja i nepravednog postupanja i obezbeđivanje inkluzivnog i pozitivnog radnog okruženja.

Učešće studenata

- ▶ Razvoj mogućnosti za studente da izraze svoje stavove o pitanjima koja ih se tiču, kako u vezi sa institucijom, tako i sa širim pitanjima, i da učestvuju u donošenju odluka u instituciji i zajednici, npr. kroz diskusiju u grupi, savete studenata i studentske organizacije/udruženja, ankete i kutije sa predlozima, zastupanje u radnim i političkim grupama, prezentacije upravnim odborima i debatnim klubovima.
- ▶ Podsticanje saveza studenata da napreduju i njihovo uključivanje u procese KDK.
- ▶ Obezbeđivanje da participativni pristupi u koje su uključeni studenti budu autentični, odnosno, obezbeđivanje učešća kao vršenja vlasti i sredstva za preuzimanje odgovornosti, uz pojašnjavanje uslova i ograničenja učešća kako bi se izbegla pseudoparticipacija.

Učešće studenata i inkluzivni oblici odlučivanja imaju veliki uticaj na razvoj KDK, jer omogućavaju učenje zasnovano na iskustvu. Ta dimenzija univerzitetskog života pomaže u razvoju nekoliko skupova kompetencija, uključujući:

- ▶ građanski duh, odgovornost i samoeфикаsnost;
- ▶ veštine analitičkog i kritičkog razmišljanja i veštine komunikacije;
- ▶ znanje i kritičko razumevanje politike (mehanizmi odlučivanja);
- ▶ vrednovanje demokratije i pravičnosti.

Angažovanje zajednice

Odnos institucije sa širom zajednicom – uključujući nadležne organe, nevladine organizacije, druge univerzitete, škole, preduzeća i medije – može da pomogne u negovanju kulture demokratije u datoj instituciji. Na primer, angažovanje zajednice može dovesti do mogućnosti za obuke, podrške projektima i uključivanja gostujućih stručnjaka, a takođe može pomoći univerzitetima da reše relevantna pitanja zajednice. Angažovanje zajednice može imati mnogo oblika, od kojih su neki navedeni u nastavku.

- ▶ Olakšavanje sprovođenja studentskih projekata osmišljenih za rešavanje problema ili izazova zajednice, na primer, onih koji se odnose na ličnu bezbednost, kriminal mladih i stare ili ugrožene građane.
- ▶ Internacionalizacija, uključujući internacionalizaciju kod kuće.
- ▶ Kolegijalno učenje; razmena (dobrih) praksi.
- ▶ Razvoj partnerstava sa nevladinim organizacijama kako bi se poboljšali aspekti nastavnog plana i programa ustanove za demokratsko građanstvo i ljudska prava unutar i van date institucije.
- ▶ Razvoj partnerstava sa lokalnim nadležnim organima da bi se podstaklo učešće studenata u formalnim strukturama upravljanja koje predstavljaju mlade, npr. omladinskim savetima ili lokalnim opštinama, i da bi se podstakli lokalni nadležni organi da traže stavove studenata o građanskim pitanjima koja su relevantna za živote mladih, kako bi negovali njihovo aktivno građanstvo i političko učešće.

- ▶ Razvoj partnerstava sa verskim i religijskim organizacijama u lokalnoj zajednici kako bi se olakšale posete studenata verskim institucijama i crkvama, kao i posete ustanovi od strane pripadnika verskih zajednica.
- ▶ Rad na unapređenju integracije izbeglica i drugih migranata u zajednice domaćina primenom određene ekspertize od strane visokoškolske ustanove.
- ▶ Razvoj partnerstava za delovanje sa interesnim grupama koje promovišu ljudska prava, npr. grupe koje se bave LGBTQ pitanjima, antirasizmom, pravima žena i dece i drugim pitanjima za koja studenti izraze interes.

Aktivnosti i programi koji se odnose na širu zajednicu posebno su pogodni za razvoj skupova kompetencija, koji kombinuju sticanje novih znanja i kritičko razumevanje sa razvojem veština i stavova na osnovu iskustva. Susret sa nepoznatim ljudima i pojavama je i prilika za samorefleksiju i prilagođavanje vrednosti i stavova. Na primer, studentski projekti osmišljeni da rešavaju probleme ili izazove zajednice mogli bi da:

- ▶ doprinesu vrednovanju pravde i pravičnosti, građanskog duha, odgovornosti i samoefikasnosti;
- ▶ jačaju empatiju;
- ▶ razvijaju fleksibilnost i prilagodljivost, kao i veštine za saradnju;
- ▶ neguju znanje i kritičko razumevanje sebe, kao i kulture, društva i životne sredine.

U nastavku su navedeni neki primeri mogućih koristi od primene sveobuhvatnog institucionalnog pristupa za razvoj kompetencija za demokratsku kulturu kod akademskog i administrativnog osoblja, studenata, istraživača i okolnih zajednica.

Pojedinci

- ▶ Povećanje vrednovanja različitosti među članovima akademske zajednice.
- ▶ Povećanje empatije i saradnje među studentima i između studenata i predavača.
- ▶ Članovi akademske zajednice više slušaju jedni druge.
- ▶ Jači osećaj odgovornosti (za sopstveno učenje i okruženje ustanove).
- ▶ Porast građanskog duha (svi akteri pokazuju veći interes za pitanja zajednice).
- ▶ Veća posvećenost i angažovanje u javnom prostoru.
- ▶ Članovi akademske zajednice cene dostojanstvo i prava drugih ljudi i pokazuju više poštovanja jedni prema drugima i svojim predavačima.

Univerzitet/učionica

- ▶ Nastavno i istraživačko osoblje ima više samopouzdanja u podučavanju na temu demokratskog građanstva i ljudskih prava.
- ▶ Kursevi koji uključuju komponente demokratskog građanstva i obrazovanja o ljudskim pravima sklona su da češće koriste interaktivnu metodologiju za nastavu i učenje.

- ▶ Pozitivnije okruženje za učenje na univerzitetu zasnovano na otvorenosti i poverenju.
- ▶ Pobjeđana saradnja između svih zainteresovanih strana.
- ▶ Sticanje KDK razvija shvatanje važnosti vrednovanja kulturne raznolikosti i saradnje.

Zajednica

- ▶ Partnerstvo sa nevladinim organizacijama i lokalnim nadležnim organima omogućava studentima da iskuse kako demokratija funkcioniše u praksi.
- ▶ Partnerstva sa akterima u lokalnim zajednicama rezultiraju većim mogućnostima za obuku kada se realizuju inicijative zasnovane na demokratiji i ljudskim pravima.

7.3. Kako primeniti sveobuhvatni institucionalni pristup na razvoj KDK u praksi

Na operativnom nivou, primena sveobuhvatnog institucionalnog pristupa na KDK pomera fokus sa razvoja čisto individualnih kompetencija u pravcu izgradnje demokratskog okruženja za učenje u kome skupovi demokratskih kompetencija mogu da se uče i praktikuju.

Sveobuhvatni institucionalni pristup razvoju KDK pruža dragocenu priliku za ustanove koje žele da postanu demokratičnije, ali takođe ispunjava društvenu potrebu.

Postoji mnogo načina za primenu sveobuhvatnog institucionalnog pristupa u visokoškolskim ustanovama. U nastavku su dati neki ključni principi i pet mogućih faza primene.

Ključni principi

- ▶ Poštovanje lokalnog konteksta i lokalnih načina rada. Demokratska kultura ne može da se nameće nekom društvu spolja, nego je potrebno da je grade sami građani, upravo kao što demokratska institucionalna kultura ne može da se nametne spolja nego treba da se gradi uključivanjem svih zainteresovanih strana. Međutim, važno je zapamtiti da se osnovni principi demokratije i ljudskih prava moraju poštovati i sprovoditi bez obzira na lokalne tradicije. Nije dozvoljeno pozivati se na tradicije kako bi se odbacili ključni aspekti demokratije.
- ▶ Osnaživanje svih zainteresovanih strana da razviju sopstvena rešenja za izazove na osnovu procene situacije. Ne postoji jedno glavno rešenje za izazove s kojima se suočavaju pojedinci u različitim institucijama i zemljama. Kroz ocenjivanje trenutne situacije u instituciji, uključujući njene potrebe i kapacitete, ključne zainteresovane strane bolje razumeju konkretne izazove i osnažene su da razviju sopstvena rešenja po meri. To zauzvrat povećava osećaj kontrole nad promenom i motivaciju za promenu.
- ▶ Podsticanje učenja kroz rad uz učešće svih zainteresovanih strana. Demokratske kompetencije se najbolje razvijaju kroz svakodnevnu praksu, uključujući participativno donošenje odluka, uljudne i jednake odnose, kao i metode demokratske

nastave i učenja. To zahteva opredeljeno partnerstvo svih zainteresovanih strana – počev od studenata, predavača, rukovodilaca ustanove i roditelja do lokalnih nadležnih organa i ostalih aktera zajednice – što objašnjava važnost sveobuhvatnog pristupa obrazovnim ustanovama u učenju i promovisanju demokratske kulture.

- ▶ Integrisanje izgradnje kapaciteta u proces strateškog planiranja ustanove. Promene u institucionalnoj kulturi su održivije kada se ugrađuju u proces strateškog planiranja ustanove.
- ▶ Dugoročna podrška lokalnim projektima i inicijativama. Potrebni su i vreme i napor da se savlada otpor prema promenama i da se transformišu odnosi i prakse na univerzitetima. Sistemska promena ne može da se postigne jednodržatnim naporom. Dugoročna podrška je presudna za opipljive ishode i održiv uticaj.

Pet faza primene

U nastavku je dato pet koraka koje ustanova može da preduzme da bi postala demokratičnija kroz primenu sveobuhvatnog institucionalnog pristupa na izgradnju demokratske institucionalne kulture i razvoj KDK kod studenata.⁹

- ▶ Analiza situacije da bi se utvrdilo kako su principi demokratije, ljudskih prava i interkulturalnog dijaloga integrisani u institucionalni život, uz učešće svih zainteresovanih strana (npr. sveobuhvatne institucionalne ocene i SWOT analiza da bi se identifikovale prednosti, slabosti, mogućnosti i pretnje).
- ▶ Utvrđivanje potencijalnih oblasti promene i razrada akcionog plana sa konkretnim aktivnostima koje će se preduzeti da bi se postigle ove promene (npr. KDK kao očekivani ishod učenja).
- ▶ Primena tog akcionog plana angažovanjem svih zajednica visokog obrazovanja.
- ▶ Ocena napretka i procena uticaja sprovedenih akcija.
- ▶ Razmena naučenih lekcija sa svim uključenim zainteresovanim stranama, kao i s drugim ustanovama, i odgovarajuće planiranje daljih akcija.

Sveobuhvatni institucionalni pristup je svestan proces koji zahteva posvećenost i brigu, motivaciju i angažovanje svih zainteresovanih strana. Zahteva kvalitetno vreme od početka do kraja, ali može dovesti do stvarne promene koja je potrebna za razvoj KDK u društvu. Na kraju, ova promena može dovesti do boljih uslova života za sve.

9. Videti takođe Savet Evrope (2018c): 98.

Poglavlje 8.

Pogled u budućnost

Preporučuje se da sve zainteresovane strane u visokoškolskoj ustanovi razmotre prednost sveobuhvatnog institucionalnog pristupa za razvoj demokratske institucionalne kulture i KDK kod studenata.

Mnogo istraživačkih dokaza, kao što su Kovel (2013) i Seba i Robinson (2010), pokazuje da, kada studenti osete bezbedno okruženje za učenje u kome vrednosti i načela demokratskih i ljudskih prava mogu da se istražuju, razumeju i dožive, veća je verovatnoća da će:

- ▶ imati više nivoa građanskog znanja;
- ▶ podržavati demokratske vrednosti;
- ▶ razviti razumevanje sopstvenih prava, kao i svojih odgovornosti prema drugim ljudima;
- ▶ pružati podršku pravima drugih;
- ▶ razviti veštine kritičkog razmišljanja i rasuđivanja višeg reda;
- ▶ razviti pozitivne i društveno odgovorne identitete;
- ▶ razviti pozitivne i kooperativne odnose sa svojim vršnjacima na osnovu slušanja, poštovanja i empatije;
- ▶ prihvatiti odgovornost za sopstvene odluke;
- ▶ razviti pozitivne stavove prema inkluzivnosti i raznolikosti u društvu;
- ▶ početi da se bave političkim i društvenim pitanjima;
- ▶ osećati se osnaženim kao građani koji mogu da se suprotstave nepravdi, nejednakosti i siromaštvu u svetu;
- ▶ baviti se demokratskim aktivnostima u budućnosti.

U zaključku, opredeljenje za sveobuhvatni institucionalni pristup kako bi se kod studenata razvili demokratska institucionalna kultura i KDK ima značajan potencijal za podršku mladim ljudima da postanu obrazovani, brižni, odgovorni, angažovani i osnaženi građani.

Literatura

Almond G. i Verba S. (1963), *The civic culture: Political attitudes i democracy in five nations (Građanska kultura: Politički stavovi i demokratija u pet nacija)*, Princeton University Press, Princeton.

Bergan S. i Damian R. (eds.) (2010), *Higher education for modern societies: Competences i values (Visoko obrazovanje za savremena društva: kompetencije i vrednosti)*, Council of Europe higher education series No. 15, Council of Europe Publishing, Strazbur.

Bolonjski proces (2001), *"Towards the European Higher Education Area" (Ka Evropskom prostoru visokog obrazovanja)*, Komuniké sa sastanka evropskih ministara zaduženih za visoko obrazovanje, Prag, 19. maj 2001, dostupno na http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2001_Prague/44/2/2001_Prague_Communique_English_553442.pdf.

Bolonjski proces (2003): *"Realising the European Higher Education Area" (Realizacija Evropskog prostora visokog obrazovanja)*, Komuniké sa konferencije ministara zaduženih za visoko obrazovanje, Berlin, 19. septembar 2003, dostupno na http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2003_Berlin/28/4/2003_Berlin_Communique_English_577284.pdf.

Bolonjski proces (2012): *"Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area" (Iskoristiti sve svoje potencijale: Konsolidacija Evropskog prostora visokog obrazovanja)*, dostupno na https://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2012_Bucharest/67/3/Bucharest_Communique_2012_610673.pdf.

Bolonjski proces (2015), *"Yerevan Communiqué" (Jerevanski komuniké)*, dostupno na https://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/Yerevan_CommuniqueFinal_613707.pdf.

Bolonjski proces (2018), *"Paris Communiqué" (Pariski komuniké)*, dostupno na https://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2018_Paris/77/1/EHEAParis2018_Communique_final_952771.pdf, pristupljeno 30. marta 2020.

Savet Evrope (2002), *Universities as sites of citizenship i civic responsibility: Executive summary of the final report (Univerziteti kao mesta građanstva i građanske odgovornosti: Izvršni sažetak završnog izveštaja)*, Steering Committee for Higher Education i Research (CDESR) (Upravni odbor za visoko obrazovanje i istraživanje), Savet Evrope, Strazbur.

Savet Evrope (2007), *Recommendation CM/Rec(2007)6 of the Committee of Ministers to member states on the public responsibility for higher education i research (Preporuka CM/Rec(2007)6 Komiteta ministara državama članicama o javnoj odgovornosti za visoko obrazovanje i istraživački rad)*, dostupno na [https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?Reference=CM/Rec\(2007\)6](https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?Reference=CM/Rec(2007)6), pristupljeno 30. marta 2020.

Savet Evrope (2018a), *Reference Framework of Competences for Democratic Culture, Volume 1: Context, concepts i model (Referentni okvir kompetencija za demokratsku kulturu, Knjiga 1: Kontekst, koncepti i model)*, Savet Evrope, Strazbur, dostupno na <https://rm.coe.int/rfcdc-serbian-vol1/1680a209a2>, pristupljeno 30. marta 2020.

Savet Evrope (2018b), *Reference Framework of Competences for Democratic Culture, Volume 2: Descriptors of competences for democratic culture, (Referentni okvir kompetencija za demokratsku kulturu, Knjiga 2: Deskriptori kompetencija za demokratsku kulturu)*, Savet Evrope, Strazbur, dostupno na <https://rm.coe.int/rfcdc-serbian-vol2/1680a209a3>, pristupljeno 30. marta 2020.

Savet Evrope (2018c), *Reference Framework of Competences for Democratic Culture, Volume 3, Guidance for implementation (Referentni okvir kompetencija za demokratsku kulturu, Knjiga 3: Vodič za implementaciju)*, Savet Evrope, Strazbur, dostupno na <https://rm.coe.int/rfcdc-serbian-vol3/1680a209a4>, pristupljeno 30. marta 2020.

Covell K. (2013), "Children's human rights education as a means to social justice: a case study from England" (*Obrazovanje o ljudskim pravima dece kao sredstvo za socijalnu pravdu: Studija slučaja iz Engleske*), *Revista Internacional de Educación para la Justicia Social* Vol. 2, No. 1, pp. 35-48.

European Network of Occupational Therapy in Higher Education (ENOTHE) (2010), *Competences for poverty reduction (Kompetencije za smanjenje siromaštva)*, Groen, Hoofddorp, dostupno na https://tuningacademy.org/wp-content/uploads/2014/02/COPORE_Competences-for-Poverty-Reduction_2010_Publication.pdf, pristupljeno 30. marta 2020.

European Union (2015), *ECTS Users' Guide 2015 (Vodič za korisnike ESPB-a iz 2015)*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, dostupno na <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/da7467e6-8450-11e5-b8b7-01aa75ed71a1>, pristupljeno 30. marta 2020.

European University Association (EUA) (2018), *Learning i Teaching in Europe's Universities: An EUA position paper (29 January 2018) (Učenje i nastava na evropskim univerzitetima: Izveštaj o stavu EUA)*, dostupno na <https://eua.eu/resources/publications/340:learning-and-teaching-in-europe%E2%80%99s-universities-an-eua-position-paper.html>.

Eurostat (2019a), *Educational attainment statistics (Statistika postignuća u obrazovanju)*, dostupno na https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Educational_attainment_statistics, pristupljeno 30. marta 2020.

Eurostat (2019b), *Early childhood i primary education statistics (Statistika za rano detinjstvo i osnovno obrazovanje)*, dostupno na https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Early_childhood_and_%20primary_education_statistics#Participation.

Kohler J. i Huber J. (eds.) (2006), *Higher education governance between democratic culture, academic aspirations i market forces (Upravljanje visokim obrazovanjem između demokratske kulture, akademskih aspiracija i tržišne snage)*, Council of Europe Higher Education Series No. 5, Council of Europe Publishing, Strazbur.

Magna Charta Universitatum (1988) (Velika povelja univerziteta), dostupno na <https://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum/mcu-1988>, pristupljeno 30. marta 2020.

McDonald J. et al. (2016), "Community engagement in Belfast: Queen's University i the Sandy Row community" (Angažovanje zajednice u Belfastu: Kraljevski univerzitet i zajednica Sendi Rou), in Bergan S., Gallagher T. i Harkavy I. (eds), *Higher education for democratic innovation (Visoko obrazovanje za demokratske inovacije)*, Council of Europe Higher Education Series No. 21, Council of Europe Publishing, Strazbur, pp. 63-70.

Sebba J. i Robinson C. (2010), *Evaluation of UNICEF UK's Rights Respecting Schools Award, Final report 2010 (Evaluacija školske nagrade za poštovanje prava Komiteta Unicefa za UK, završni izveštaj iz 2010)*, Universities of Sussex and Brighton, dostupno na https://www.unicef.org.uk/rights-respecting-schools/wp-content/uploads/sites/4/2014/12/RRSA_Evaluation_Report.pdf, pristupljeno 30. marta 2020.

Tuning Project (n.d. a), *Reference points for the design i delivery of degree programmes in European studies (Referentne tačke za kreiranje i izvođenje studijskih programa iz Evropskih studija)*, http://tuningacademy.org/wp-content/uploads/2014/02/RefEuropeanStudies_EU_EN.pdf, pristupljeno 30. marta 2020.

Tuning Project (n.d. b), *Reference points for the design i delivery of degree programmes in education (Referentne tačke za kreiranje i izvođenje studijskih programa u obrazovanju)*, Universidad de Deusto, Bilbao, dostupno na https://tuningacademy.org/wp-content/uploads/2014/02/RefEuropeanStudies_EU_EN.pdf, pristupljeno 30. marta 2020.

Tuning Project (n.d. c), *Reference points for the design i delivery of degree pro-grammes in physics (Referentne tačke za kreiranje i izvođenje studijskih programa iz fizike)*, Universidad de Deusto, Bilbao, dostupno na http://tuningacademy.org/wp-content/uploads/2014/02/RefPhysics_EU_EN.pdf, pristupljeno 30. marta 2020.

Tuning Project (n.d. d), *Reference points for the design i delivery of degree pro-grammes in occupational therapy (Referentne tačke za kreiranje i izvođenje studijskih programa radne terapije)*, Universidad de Deusto, Bilbao, dostupno na https://tuningacademy.org/wp-content/uploads/2014/02/RefEducation_EU_EN.pdf, pristupljeno 30. marta 2020.

United Nations University (n.d.), *The global goals for sustainable development (Globalni ciljevi održivog razvoja)*, dostupno na <https://unu.edu/globalgoals>, pristupljeno 30. mart 2020.

Zgaga, P. (2006), "Reconsidering higher education governance" (Preispitivanje upravljanja visokim obrazovanjem), in Kohler J. i Huber

J. (eds.) (2006), *Higher education governance between democratic culture, academic aspirations i market forces (Upravljanje visokim obrazovanjem između demokratske kulture, akademskih aspiracija i tržišne snage)*, Council of Europe Higher Education Series No. 5, pp. 35 – 50.

Dodatni resursi

Sveobuhvatnija lista relevantnih publikacija dostupna je na sajtu KDK Saveta Evrope.

Agenti prodaje za publikacije Saveta Evrope

Agents de vente des publications du Conseil de l'Europe

BELGIJA/BELGIQUE

La Librairie Européenne - The
European Bookshop Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES Tel.:
+ 32 (0)2 231 04 35
Fax: + 32 (0)2 735 08 60
E-mail: info@libeurop.eu
http://www.libeurop.be

Jean De Lannoy/DL Services c/o
Michot Warehouses Bergense
steenweg 77 Chaussée de Mons
BE-1600 SINT PIETERS LEEUW
Fax: + 32 (0)2 706 52 27
E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com
http://www.jean-de-lannoy.be

KANADA

Renouf Publishing Co. Ltd.
22-1010 Polytek Street
CDN-OTTAWA, ONT K1J 9J1
Tel.: + 1 613 745 2665
Fax: + 1 613 745 7660
Toll-Free Tel.: (866) 767-6766
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
http://www.renoufbooks.com

HRVATSKA/CROATIE

Robert's Plus d.o.o. Marasovičeva
67 HR-21000 SPLIT
Tel.: + 385 21 315 800, 801, 802, 803
Fax: + 385 21 315 804
E-mail: robertsplus@robertsplus.hr

ČEŠKA REPUBLIKA/ RÉPUBLIQUE TCHÈQUE

Suweco CZ, s.r.o. Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tel.: + 420 2 424 59 204
Fax: + 420 2 848 21 646
E-mail: import@suweco.cz
http://www.suweco.cz

DANSKA/DANEMARK

GAD
Vimmelskafet 32
DK-1161 KØBENHAVN K
Tel.: + 45 77 66 60 00
Fax: + 45 77 66 60 01
E-mail: reception@gad.dk
http://www.gad.dk

FINSKA/FINLANDE

Akateeminen Kirjakauppa
PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Tel.: + 358 (0)9 121 4430
Fax: + 358 (0)9 121 4242
E-mail: akatilaus@akateeminen.com
http://www.akateeminen.com

FRANCUSKA

Obrait se direktno /
Obratite se directement
Savet Evrope Publishing Éditions du
Conseil de l'Europe F-67075 Strazbur
Cedex Tel.: + 33 (0)3 88 41 25 81
Fax: + 33 (0)3 88 41 39 10
E-mail: publishing@coe.int
http://book.coe.int

Librairie Kléber
1, rue des Francs-Bourgeois F-67000
Strazbur Tel.: + 33 (0)3 88 15 78 88
Fax: + 33 (0)3 88 15 78 80
E-mail: librairie-kléber@coe.int
http://www.librairie-kléber.com

NORVEŠKA/NORVÈGE

Akademika
Postboks 84 Blindern NO-0314 OSLO
Tel.: + 47 2 218 8100
Fax: + 47 2 218 8103
E-mail: support@akademika.no
http://www.akademika.no

POLJSKA/POLOGNE

Ars Polona JSC
25 Obroncow Street
PL-03-933 WARSZAWA Tel.:
+ 48 (0)22 509 86 00
Fax: + 48 (0)22 509 86 10
E-mail: arspolona@arspolona.com.pl
http://www.arspolona.com.pl

PORTUGAL

Marka Lda
Rua dos Correios 61-3 PT-1100-
162 LISBOA Tel.: 351 21 3224040
Fax: 351 21 3224044
E-mail: apoio.clientes@marka.pt
www.marka.pt

RUSKA FEDERACIJA/ FÉDÉRATION DE RUSSIE

Ves Mir
17b, Butlerova ul. - Office 338
RU-117342 MOSCOW
Tel.: + 7 495 739 0971
Fax: + 7 495 739 0971
E-mail: orders@vesmirbooks.ru
http://www.vesmirbooks.ru

ŠVAJCARSKA/SUISSE

Planetis Sàrl
16, chemin des Pins CH-1273 ARZIER
Tel.: + 41 22 366 51 77
Fax: + 41 22 366 51 78
E-mail: info@planetis.ch

TAJVAN

Tycoon Information Inc.
5th Floor, No. 500, Chang-
Chun Road Taipei, Taiwan
Tel.: 886-2-8712 8886
Fax: 886-2-8712 4747, 8712 4777
E-mail: info@tycoon-info.com.tw
orders@tycoon-info.com.tw

UJEDINJENO KRALJEVSTVO/ ROYAUME-UNI

The Stationery Office Ltd PO Box 92
GB-NORWICH NR3 1GN Tel.:
+ 44 (0)870 600 5522
Fax: + 44 (0)870 600 5533
E-mail: book.enquiries@tso.co.uk
http://www.tsoshop.co.uk

SAD i KANADA/ ÉTATS- UNIS et CANADA

Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY
Tel.: + 1 914 472 4650
Fax: + 1 914 472 4316
E-mail: coe@manhattan-
publishing.com
http://www.manhattan-
publishing.com

Savet Evrope Publishing/Éditions du Conseil de l'Europe
F-67075 Strazbur Cedex

Tel.: + 33 (0)3 88 41 25 81 – Fax: + 33 (0)3 88 41 39 10 – E-mail: publishing@coe.int – Website: http://book.coe.int

Referentni okvir kompetencija za demokratsku kulturu Saveta Evrope (ROKDK) navodi 20 kompetencija koje naš obrazovni sistem treba da razvije kod studenata kako bi ih pripremio za život aktivnih građana u demokratskim društvima. Obuhvaćene kompetencije organizovane su u četiri skupa: vrednosti, stavovi, veštine i znanja i kritičko razumevanje.

Ova publikacija istražuje kako se ROKDK može koristiti u visokom obrazovanju. Kao i svaki drugi nivo obrazovanja, visoko obrazovanje neguje kulturu demokratije kroz transverzalne kompetencije koje razvija kod svih studenata, način na koji se ustanove vode, kako članovi akademske zajednice komuniciraju i kako visokoškolske ustanove vide sebe i ponašaju se kao akteri u društvu u celini. Potpuna implementacija ROKDK (ili „Okvira KDK“) zahteva sveobuhvatni institucionalni pristup koji promociju i podsticanje kompetencija za demokratsku kulturu čini institucionalnim prioritetom za politiku, kao i za praksu. Ovaj dokument sa smernicama nudi predloge za nastavu, učenje i institucionalnu politiku.

Ovaj prevod je pripremljen uz finansijsku podršku Evropske unije i Saveta Evrope. Sadržaj je isključiva odgovornost Saveta Evrope i ne predstavlja nužno zvanične stavove Evropske unije.

PREMS 056618

SRP

Zemlje članice Evropske unije su odlučile da udruže svoja znanja, resurse i sudbine. Zajedno su izgradile stabilno okruženje, demokratiju i održivi razvoj zadržavajući kulturnu raznolikost, toleranciju i individualne slobode. Evropska unija je posvećena deljenju svojih dostignuća i vrednosti sa zemljama i narodima van svojih granica.

www.europa.eu

Savet Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na kontinentu. Obuhvata 46 država, uključujući sve članice Evropske unije. Sve države članice Saveta Evrope potpisale su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum čiji je cilj zaštita ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Evropski sud za ljudska prava nadgleda primenu Konvencije u državama članicama.

www.coe.int

Prevod sufinansirala
Evropska unija

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE